

«Рассмотрено»	«Согласовано»	«Утверждаю»
на заседании ШМО Протокол № _____	Заместителем Директора по УВР	Директор _____ / _____
От « _____ » 2022 г.	_____ / _____	Приказ № _____
Руководитель МО /	« _____ » 2022 г.	От « _____ » 2022г.

Министерство образования и науки Республики Саха (Якутия)
Государственное автономное нетиповое общеобразовательное учреждение
«Международная Арктическая школа»
Республики Саха (Якутия)

РАБОЧАЯ ПРОГРАММА

Предмета «Родной язык. Якутский язык» на 2022 – 2023 учебный год
срок реализации 1 год (1 час в неделю, базовый уровень).
Учитель: Оготовева Анастасия Никифоровна

для 7 - 9 классов

2022-2023 учебный год

Рабочая программа учебного предмета «Родной язык и литература» разработана на основе:

- Требований Федерального государственного образовательного стандарта основного общего образования, утвержденного 17 декабря 2010г. приказом Министерства образования и науки РФ №1897;
- Үөрэх бырагыраамата: Саха Өрөспүүбүлүкэтин Үөрэҕин министиэристибэтэ биһирээбитэ / ааптардар Е.М.Поликарпова уо.д.а/- Дьокуускай:НИК “Бичик”,2017 с.
- Үөрэх бырагыраамата: Саха Өрөспүүбүлүкэтин Үөрэҕин министиэристибэтэ биһирээбитэ / ааптардар Г.Г.Филиппов, Г.И.Гурьев/- Дьокуускай:НКИ “Бичик”,2016 с.

Рабочая программа разработана с учетом рабочей программы воспитания.

Обучение якутскому языку в общеобразовательных учреждениях направлено на обеспечение языкового развития учащихся, совершенствование речевой деятельности: формирование умений и навыков грамотного письма, рационального чтения, полноценного восприятия звучащей речи, свободно, правильно и выразительно говорить и писать на родном языке, пользоваться родным языком в жизни как основным средством общения. Идеи ФГОС определяют инновационные особенности УМК по якутскому языку: формирование представления о родном языке как духовной, нравственной и культурной ценности народа; развитие любви к родному языку, устойчивого интереса к его изучению, стремления к речевому самосовершенствованию; целенаправленное развитие врожденного чувства языка и речемыслительных способностей учащихся; формирование представления о родном языке как средстве общения и получения знаний, реализации себя в разных сферах человеческой деятельности.

Изучение якутского языка направлено на достижение следующих целей:

- воспитание духовно развитой личности, осознающей свою принадлежность к родной культуре, способной освоить на эстетическом, личностно значимом уровне художественные произведения родной литературы, владеющей возможностями сопоставить идейно нравственные ценности произведений родной литературы с образцами литератур народов РФ, обладающей гуманистическим мировоззрением и российским гражданским сознанием;

- развитие читательской культуры школьников, их интеллектуальных, творческих способностей, навыков устной, письменной речи; - освоение знаний о родном фольклоре и литературе: о выдающихся произведениях устного народного творчества и литературы, их духовно-нравственном и эстетическом значении, истории ее зарождения и этапах развития;

- овладение умениями творческого чтения и анализа художественного произведения, навыками сопоставлять произведения родной и литератур народов России;

- освоение знаний о якутском языке, его устройстве и функционировании в различных сферах и ситуациях общения, стилистических ресурсах, основных нормах якутского литературного языка, речевого этикета; обогащение словарного запаса и расширение круга используемых грамматических средств;

- формирование умений опознавать, анализировать, классифицировать языковые факты, оценивать их с точки зрения нормативности, соответствия сфере и ситуации общения; осуществлять информационный поиск, извлекать и преобразовывать необходимую информацию; - применение полученных знаний и умений в собственной речевой практике.

ОСНОВНОЕ СОДЕРЖАНИЕ УЧЕБНОГО ПРЕДМЕТА

Содержание курса «Саха тыла уонна литературата» (Якутский язык (родной)) в основной школе обусловлено общей нацеленностью образовательной деятельности на достижение метапредметных и предметных целей обучения, что возможно на основе компетентного подхода, который обеспечивает формирование и развитие коммуникативной, языковой и лингвистической (языковедческой) и культуроведческой компетенций.

Коммуникативная компетенция предполагает овладение видами речевой деятельности и основами культуры устной и письменной речи, базовыми умениями и навыками использования языка в жизненно важных для данного возраста сферах и ситуациях общения. Коммуникативная компетентность проявляется в умении определять цели коммуникации, оценивать речевую ситуацию, учитывать намерения и способы коммуникации партнера, выбирать адекватные стратегии коммуникации, быть готовым к осмысленному изменению собственного речевого поведения.

Языковая и лингвистическая (языковедческая) компетенции формируются на основе овладения необходимыми знаниями о языке как знаковой системе и общественном явлении, его устройстве, развитии и функционировании; освоения основных норм якутского литературного языка; обогащения словарного запаса и грамматического строя речи учащихся; формирования способности к анализу и оценке языковых явлений и фактов, необходимых знаний о лингвистике как науке, ее основных разделах и базовых понятиях; умения пользоваться различными видами лингвистических словарей.

Культуроведческая компетенция предполагает осознание родного языка как формы выражения национальной культуры; понимание взаимосвязи языка и истории народа, национально-культурной специфики якутского языка; освоение норм якутского речевого этикета, культуры межнационального общения; способность объяснять значения слов с национально-культурным компонентом. Усиление коммуникативно-деятельностной направленности курса якутского языка, нацеленность его на метапредметные результаты обучения являются важнейшими условиями формирования функциональной грамотности как способности человека максимально быстро адаптироваться во внешней среде и активно в ней функционировать.

Основными индикаторами функциональной грамотности, имеющей метапредметный статус, являются:

- коммуникативные универсальные учебные действия: владеть всеми видами речевой деятельности, строить продуктивное речевое взаимодействие со сверстниками и взрослыми; адекватно воспринимать устную и письменную речь; точно, правильно, логично и выразительно излагать свою точку зрения по поставленной проблеме; соблюдать в процессе коммуникации основные нормы устной и письменной речи и правила якутского речевого этикета;
- познавательные универсальные учебные действия: формулировать проблему, выдвигать аргументы, строить логическую цепь рассуждения, находить доказательства, подтверждающие или опровергающие тезис; осуществлять библиографический поиск, извлекать необходимую информацию из различных источников; определять основную и второстепенную информацию, осмысливать цель чтения, выбирая вид чтения в зависимости от коммуникативной цели; применять методы информационного поиска, в том числе с помощью компьютерных средств; перерабатывать, систематизировать информацию и предъявлять ее разными способами;
- регулятивные универсальные учебные действия: ставить и адекватно формулировать цель деятельности; планировать последовательность действий и при необходимости изменять ее; осуществлять самоконтроль, самооценку, самокоррекцию.

Процесс обучения должен быть ориентирован не только на формирование навыков анализа языка, способности классифицировать языковые явления и факты, но и на воспитание речевой культуры, формирование таких жизненно важных умений, как использование различных видов чтения, информационная переработка текстов, различные формы поиска информации и разные способы ее передачи. Таким образом, обучение якутскому языку в школе должно обеспечить общекультурный уровень учащегося.

Примерная программа включает в себя перечень произведений художественной литературы. Основными критериями отбора художественных произведений для изучения в школе послужила их высокая идейно-нравственная, художественная ценность в ракурсе культурно-исторических традиций якутской литературы; совершенство художественноязыкового мастерства; соответствие возрастным,

психологическим особенностям и читательским запросам учащихся. Структурное построение программы представлено в трех разделах: чтение, анализ; чтение, беседа; самостоятельное чтение.

В первый раздел — «Чтение, анализ» — введены лучшие образцы якутского устного народного творчества и художественной литературы для обязательного чтения и текстуального анализа; во второй раздел — «Чтение, беседа» — включены произведения, близкие по смыслу к произведениям первого раздела (по теме, проблемам и идейнонравственным, духовным критериям); в третий раздел — «Самостоятельное чтение» — включены произведения, близкие по смыслу к двум первым разделам для внеурочного чтения.

В программах 7—8 классов художественные произведения расположены по хронологическому принципу в сочетании с тематико-проблемными концептами, например, «Проблемы жизни растущего человека», «Человек и его духовный мир», «Спор сердца и ума», «Разумная жизнь: проблемы и решения», «Время, человек, народ», «Пока бьется сердце», «Живи, мечтай, твори», «Борьба добра и зла» и т.д. Отбор произведений на этом этапе литературного образования учитывает возрастающий интерес школьников к нравственно-философской проблематике произведений.

В программе 9 класса художественные произведения представлены в ракурсе историко-литературного пути зарождения и развития якутской литературы. Этот этап литературного образования является переходным, так как в 9 классе решаются задачи предпрофильной подготовки учащихся, закладываются основы систематического изучения историко-литературного курса якутской литературы. В первом разделе учебника представлены произведения основоположников якутской литературы: поэма А.Е. Кулаковского-Ексекулях «Ойуун түүлэ» (Сновидение шамана), драма А.И. Софронова «Олох оонньуура» (Игра жизни), рассказ Н.Д. Неустроева «Балыксыт» (Рыбак). Во второй раздел учебника включены лучшие произведения якутской литературы XX века: драматическая поэма П.А. Слепцова-Ойунского «Кыһыл Ойуун» (Красный шаман), поэма С.Р. Кулачикова-Эллия «Буурба, буулда дьылыгар» (В годы пуль и бурь), драма Д.К. Сивцева-Суоруна Омоллона «Күкүр Уус» (Кузнец Кюкюр), стихотворения В.М. Новикова-Кюннюк Урастырова «Сааскыга» (Весной), «Тукулутта эбэбин» (Речка Тукулутта), повесть Н.Е. Мординова-Амма Аччыгыйа «Алдьархай» (Беда), рассказ «Мотуо» (Мотуо), стихотворения С.П. Данилова «Манчаары манан ата» (Белый конь Манчары), «Саха быһаҕа» (Якутский нож), роман В.С. Яковлева-Далана «Тулааһах оҕо» (Глухой Виллой), повесть Н.А. Лугинова «Сэргэ» (Коновязь) и др. В процессе изучения этих произведений через лично значимое, эстетическое восприятие — сопереживание, соучастие, сочувствие, рефлексию высоким духовным, интеллектуальным воззрениям писателей — учащиеся приобщаются к мыслям и переживаниям писателей, постигают глубину философских взглядов на жизнь, на судьбу родного народа. Теоретико-литературные понятия даны во взаимосвязи с анализом внутренней структуры художественного произведения.

Во всех классах включены произведения из литератур народов РФ, созвучные программным произведениям якутской литературы по тематике и духовнонравственным ценностным критериям в переводе на якутский язык. К примеру, учащимся предлагается сопоставить

стихотворения якутских поэтов о зиме со стихотворениями «Зимняя дорога», «Зимний вечер» А.С. Пушкина; эпос-олонхо с образцами эпических творений других народов: «Нунгурмэк» (Нюгурмэк) (эвенкийский), «Ат уола Аталамии» (долганский), «Шокшыл Мерген» (алтайский), «Манас» (киргизский); роман «Сааскы кэм» (Весенняя пора) Н.Е. Мординова-Амма Аччыгыя с романом «Сир иччитэ» (Дух земли) П.А. Степанова-Ламутского; повесть «Нуоралдьыма чарангар» (Роща Нуоралджыма) Н.А. Лугинова с повестями «Из писем матери» Улуру Адо, «Хуркаткит» А.В. Кривошапкина, «Следы на снегу» Спиридонова-Тэки Одулок; стихотворения С.П. Данилова, И.М. Гоголева, А.А. Иванова-Кюндэ со стихотворениями «Горы, где родилась моя мать» К. Кулиева, «Родной язык» Р. Гамзатова, «Родной край» Д. Кугультинова; рассказы Т.Е. Сметанина с рассказами «Ложка солдата» В.П. Тельпугова, «Запоздавшее письмо» К. Турсункулова и др.

При таком подходе выстраивается открытая система образования, позволяющая идти от родной литературы к арктической (эвенской, эвенкийской, юкагирской и др.) Такой подход может способствовать обеспечению возможности созидания у подрастающего поколения мыслей и чувств этнической самоидентификации в ракурсе осознания гражданской, общероссийской идентичности с другими народами России. Таким образом, можно констатировать, что содержание примерной образовательной программы располагает к реализации основной цели ФГОС — воспитанию российской гражданской идентичности; патриотизма, уважения к Отечеству, прошлому и настоящему многонационального народа России; осознанию своей этнической принадлежности, знанию истории, языка, культуры своего народа, своего края, основ культурного наследия народов Арктики и человечества. Усвоение гуманистических, демократических и традиционных ценностей многонационального российского общества; воспитание чувства ответственности и долга перед Родиной определяются, в первую очередь, содержанием художественных произведений и дидактическими решениями (вопросы и задания, средства, пути, методы и приемы работы).

Планируемые результаты освоения программы учебного предмета «Саха тыла уонна литературата» (Родной язык)

Приоритетной целью школьного образования становится развитие у учащихся способности самостоятельно ставить учебные цели, проектировать пути их реализации, контролировать и оценивать свои достижения. Достижение данной цели становится возможным благодаря формированию системы универсальных учебных действий. Универсальные учебные действия можно сгруппировать в четыре основных блока: 1) личностные; 2) регулятивные, включая саморегуляцию; 3) познавательные, включая логические, познавательные и знаково-символические; 4) коммуникативные действия.

Личностными результатами освоения выпускниками основной школы программы по якутскому языку и литературе являются:

1. уважительное отношение к родной якутской литературе, к литературе и культуре других народов; осознание, доброжелательное отношение к другому человеку, его мнению, мировоззрению, культуре, традициям, языкам, ценностям народов России;

2. осознание эстетической ценности якутского языка; уважительное отношение к родному языку, гордость за него; потребность сохранить чистоту якутского языка как явления национальной культуры; стремление к речевому самосовершенствованию;
3. достаточный объем словарного запаса и усвоенных грамматических средств для свободного выражения мыслей и чувств в процессе речевого общения; способность к самооценке на основе наблюдения за собственной речью;
4. готовность и способность обучающихся к саморазвитию; к овладению общечеловеческих, гуманистических и традиционных ценностей общества, к постижению этнической, региональной и гражданской идентичности народов РФ через литературное образование.

Метапредметные результаты

Оценка метапредметных результатов предполагает оценку универсальных учебных действий учащихся (регулятивных, познавательных, коммуникативных), т.е. таких умственных действий обучающихся, которые направлены на анализ своей познавательной деятельности и управление ею.

Метапредметными результатами освоения выпускниками основной школы программы по якутскому языку являются:

1. владение всеми видами речевой деятельности:

аудирование и чтение:

- адекватное понимание информации устного и письменного сообщения (коммуникативной установки, темы текста, основной мысли; основной и дополнительной информации);
- овладение приемами отбора и систематизации материала на определенную тему; умение вести самостоятельный поиск информации; способность к преобразованию, сохранению и передаче информации, полученной в результате чтения или аудирования;
- умение сопоставлять и сравнивать речевые высказывания с точки зрения их содержания, стилистических особенностей и использованных языковых средств.

говорение и письмо:

- способность определять цели предстоящей учебной деятельности (индивидуальной и коллективной), последовательность действий, оценивать достигнутые результаты и адекватно формулировать их в устной и письменной форме;
- умение воспроизводить прослушанный или прочитанный текст с заданной степенью свернутости (план, пересказ, конспект, аннотация); умение создавать устные и письменные тексты разных типов, стилей речи и жанров с учетом замысла, адресата и ситуации общения;

- способность свободно и правильно излагать свои мысли в устной и письменной форме, соблюдать нормы построения текста (логичность, последовательность, связность, соответствие теме и др.);
- владение различными видами монолога (повествование, описание, рассуждение; сочетание разных видов монолога) и диалога (этикетный, диалог-расспрос, диалог-побуждение, диалог-обмен мнениями и др.; сочетание разных видов диалога);
 - способность участвовать в речевом общении, соблюдая нормы речевого этикета; адекватно использовать жесты, мимику в процессе речевого общения;
 - способность осуществлять речевой самоконтроль в процессе учебной деятельности и в повседневной практике речевого общения; способность оценивать свою речь с точки зрения ее содержания, языкового оформления; умение находить грамматические и речевые ошибки, недочеты, исправлять их; совершенствовать и редактировать собственные тексты;
 - умение выступать перед аудиторией сверстников с небольшими сообщениями, докладом, рефератом; участие в спорах, обсуждениях актуальных тем с использованием различных средств аргументации.
2. применение приобретенных знаний, умений и навыков в повседневной жизни; способность использовать родной язык как средство получения знаний по другим учебным предметам; применение полученных знаний, умений и навыков анализа языковых явлений на межпредметном уровне.
3. коммуникативно-целесообразное взаимодействие с окружающими людьми в процессе речевого общения, совместного выполнения какого-либо задания, участия в спорах, обсуждениях актуальных тем; овладение национально-культурными нормами речевого поведения в различных ситуациях формального и неформального межличностного и межкультурного общения.

Предметными результатами освоения выпускниками основной школы программы по якутскому языку являются:

- 1) представление об основных функциях языка, о его роли как национального языка якутского народа, как государственного языка Республики Саха (Якутия); о связи языка и культуры народа;
- 2) умеет выявлять авторскую позицию, оценивать и сопоставлять, выделять и формулировать, характеризовать и определять, выразительно читать и владеть различными видами пересказа, строить устные и письменные высказывания, диалоги, понимать чужую точку зрения и аргументированно отстаивать свою, писать изложения с элементами сочинения, отзывы о самостоятельно прочитанных произведениях, сочинения;
- 3) освоение базовых понятий лингвистики: лингвистика и ее основные разделы; язык и речь, речевое общение, речь устная и письменная; монолог, диалог и их виды; ситуация речевого общения; разговорная речь, научный, публицистический, официально-деловой стили, язык художественной литературы; жанры научного, публицистического, официально-делового стилей и разговорной речи;

функционально-смысловые типы речи (повествование, описание, рассуждение); текст, типы текста; основные единицы языка, их признаки и особенности употребления в речи;

4) понимает литературу как явление национальной и мировой культуры, как средство сохранения и передачи нравственных ценностей и традиций народа; умеет анализировать литературное произведение; понимает связи литературных произведений с эпохой их написания, определяет его принадлежность к одному из литературных родов и жанров;

4) понимание коммуникативно-эстетических возможностей лексической и грамматической синонимии и использование их в собственной речевой практике.

Для изучения родного языка и литературы отводится 1 час в неделю: 7 класс – 1 час, 8 класс – 1 час, 9 класс – 1 час.

Бырагыраама

Тыл үөрбэ

Төрөөбүт тылбыт – саха тыла. Саха омук үөскээбит, сайдыбыт устуоруйата. Саха тыла – түүр тыла. Саха тылыгар уруулуу тыллар. Төрөөбүт тыл киһи олоҕор суолтата.

Дорҕоон уонна таба санарыы. Саҥа дорҕоонун өйдөбүлүн, сахалыы дорҕоон арааһын билии. Төрөөбүт тыл дорҕооннорун, ордук чуолаан, сахалыы ураты дорҕооннору (*уһун-кылгас, илин-кэлин, уос-айах аһаҕас уонна хоһуласпыт, сэргэстэхэр, нааралаһар бүтэй дорҕооннору, дьуптуоннары, ь, һ, дь нь, мурун н, j дорҕооннору*), арааран истии, чуолкайдык, таба санарыы нуорматын тутуһан санарыы. Саха тылыгар кириити тыллары сахатытан, аһаҕас дорҕооннор дьүөрэлэһиилэрин сокуонун тутуһан саҕарыы. Тылы дорҕоонунан ырытыы.

Лиэкстикэ. Норуот тылын туһунан уопсай өйдөбүлү, төрүт уонна кириити тыл уратыларын билии. Литэрэтиирэлии тыл суолтатын билии, нуорматын тутуһуу. Тыл лиэкстикэлии суолтатын быһаарыы. Түөлбэ тыл, биир уонна элбэх суолталаах, хомуур тыллар, кэспүт суолталаах тыллар, омуоньум, онтуоньум, синиэньим (харыс тыллар, сомоҕо тыллар, мэтээпэрэлэр) өйдөбүллэрин билии, тизкистэн булуу, сангарар саҥаҕа сөпкө туттуу. Тылдыт арааһын сатаан туһаныы, тыл суолтатын тылдыттан булан быһаарыы.

Кыраапыка. Сурук сайдытытын бэлиэ түгэннэрин билии, киһи олоҕор суолтатын өйдөөһүн. Сахалыы сурук-бичик устуоруйатын билии. Дорҕоон буукубаларын билии, таба ааттааһын. Буукубалары суруллар ньымаларынан холбоон, ыраастык, тэтимнээхтик илиинэн суруйуу. Сурукка туттуллар атын бэлиэлэри, өйдөбүллэри (*апсаас, тылы көһөрүү бэлиэтэ, тыл икки арда (пробел)*) сөпкө туттуу. Сахалыы алпаабыт бэрээдэгин билии. Араас тылдытынан, ыйынныгынан, хатаалагынан үлэлииргэ алпаабыты сөпкө туһаныы. Көмпүүтэргэ сахалыы сирибинэн тизкиһи ылбаҕайдык бэчээттээн суруйуу.

Морполуогуйа. Тыл састааба диэн өйдөбүлү, тыл уларыйар уонна үөскүүр ньыматын билии. Саҥа чааһын туһунан уопсай өйдөбүлү билии. Саҥа чаастарын бөлөҕө: ааттар (аат тыл, даҕааһын аат, ахсаан аат, солбуйар аат), туохтуур туттулук халыыштара (аат туохтуур, сыһыат

туохтуур, тус туохтуур, үлүбүөй), сыһыат, сана аллайыы, көмө сана чаастара. Тылы састаабынан ырытыы (тыл олоҕо, сыһыарыыта). Тыллары сүрүн бэлиэлэринэн (кырамаатыкалыы халыыптарынан) бөлөхтөөһүн, ырытыы. Сангарар санаҕа тыл литэрэтиирэлиинуорматын тутуһуу.

Сиинтэксис. Этии уонна тыл ситимэ уратыларын, этии арааһын (сэхэн, ыйытыы, күүһүрдүү) билии. Этии чилиэннэрин, биир уустаах чилиэннэри, тэнийбит чилиэннэри, даҕаамыры, кыбытык кэрчиктэри өйдөөһүн Тэнийбит уонна тэнийбэтэх этии, толору уонна толорута суох судургу (биир састааптаах, икки састааптаах этии) уонна холбуу (баһылатыылаах, тэннэ холбоммут) этии, сирэй сана, ойоҕос сана, диалог, туһулуу өйдөбүллэрин билии, этиигэ, тизкискэ арааран булуу, бэйэ этиитин толкуйдааһын. Этиини таба интэнээссийэлээн ааҕыы, сурукка сана дэгэтин сурук бэлиэтинэн араарыы. Этиини чилиэнинэн ырытыы.

Сурук-бичик култуурата

Таба суруйуу. Таба суруйуу сурук-бичик култуурата буоларын өйдөөһүн. Уһун аһаҕас дорҕооннору, дьуптуону, хоһуласпыт, сэргэстэспит, ханыылаһар бүтэй дорҕооннору, саха тылыгар киирии тыл дорҕооннорун таба суруйуу. Сахалыы араастык этиллэр тыллар таба сурулуулара тыл төрүт сокуоннарыттан тахсалларын, норуокка үөрүйэх, үгэс буолбут нуормаларга олоҕуралларын өйдөөһүн, харыстабыллаах сыһыан. КиэӨник, элбэхтик туттуллар эбэтэр сахалыы этэргэ табыгастаах киирии тыллары сахатыган суруйуу; тылбаастанар эбэтэр саха тылынан бэриллэр кыахтаах нуучча тылларын сахалыы солбугунан биэрии; сахалыы кыайан суруллубат киирии тыллар сыһыарыыларын таба суруйуу.

Сурук бэлиэтэ. Сурук бэлиэтэ – тыл култууратын сорҕото буоларын, киһи этэр санаатын чуолкайдьырга, иэйиини сурукка биэрэргэ, суругу-бичиги тупсарарга биллэр-көстөр туһалааҕын, тизкис арҕам-тарҕам барбатын, ыһыллыбатын, биир сомоҕо, сибээстээх буоларын, хааччыйарын өйдөөһүн. Тыл ордук тупсаҕай тутуллаах, этигэн, бэргэн буоларыгар сахалыы этии, сурук бэлиэтин арааһын (*араарар, тоһоҕолоон бэлиэтиир*) сатабыллаахтык туттуу.

Тыл салаалара. Сана дорҕоонун туһунан билиигэ олоҕуран тыл дорҕооннорун тылыгар-өһүгэр таба интэнээссийэлээн, охсуулаан туттар; лексикэҕэ ылбыт сатабылларыгар, үөрүйэхтэригэр уонна билиитигэр тирэбирэн, тылы ситимнээх санаҕа уонна туттулук истииллэргэ табыгастаахтык туттар; морпонуогуяны үөрэтэн интэриммит үөрүйэхтэрин, сатабылларын туһунан, сана чаастарын суолталарын уонна тылы үөскэтэр, уларытар халыыптарын литэрэтиирэлиинуормаларынан уонна төрөөбүт тыл үйэлээх үгэһин үөрүйэхтэринэн салайтараан араас истиилгэ сөпкө туһанар; сиинтэксискэ үөрэнэн билбит, састаабыт үөрүйэхтэригэр олоҕуран, ситимнээх санатыгар тыл ситимин, этиини таба онорор, араас истиилгэ сөп түбэһиннэрэн сыысхала суох туттар.

Ситимнээх сананы сайыннарыы

Туох сыаллаах-соруктаах сангарарын, суруйарын өйдөөн (*тиэмэ, сүрүн санаа*), дьонно тийимтиэ гына санаатын сааһылаан, араас истииллээх тизкиһи туһанар үөрүйэҕи баһылааһын (*истэн суруйуу, өйтөн суруйуу, о.д.а.*). Тизкис сүрүн санаатыгар олоҕуран, тизкиһи таба ааттыыр. Тизкис сийилиир тийбин таба туһанан (*сэхэргээһин, ойуулааһын, тойонноохун*), тизкис тутулун тутуһар (*киришитэ, сүрүн чааһа, түмүгэ*), табыгастаах былаанын

оӨорор (*кылгас, тэнийбит*), кэрчик тиэмэлэргэ бытарытар. Тыл тутгуллар аналын, дэгэтин учуоттаан, онно тобоостоох тутуллаах этиилэри (*логичность речи*), ойуулуур-дьүһүннүүр ньымалары, сөптөөх тыл баайын (*богатство речи*), түгэнигэр сөптөөх тылы туттар (*уместность речи*).

7 кылаас

1. Ааҕар дьобуру сайыннарыы. Ааҕы уус-уран айымньыны тус суолталаахтык ылыныы күүһүнэн дириниир. Манна 6 кылааска үөрэнээччи айымньылаах ааҕааччы кэрининэн сайдытыгар тирэбирэн, айымньы проблемаларын, мөккүөрүн ырытан, суруйааччы көрүүтүн, сыһыанын, мөккүөнгэ бэйэтин сыһыанын, көрүүтүн олохтоохтук быһаарар таһымнанар. Уус-уран тыл, уобарас, проблема тиһигин ырытар, түмүктээх толкуйга тийэр суолга үктэнэр. Уус-уран айымньыны ылыныы эстетическэй кэриннэнэр. Онон, 7 кылааска оҕо:

- айымньылаах ааҕы ньымаларынан айымньыны ырытыы араас көрүнгэрин, ньымаларын баһылыыр;
- уус-уран айымньыны ааҕыга олохтоохтук умсугуйар, ааҕыга тардыстар, уус-уран айымньыны ырытыттан олох уустук көстүүлэрин быһаара үөрэнэр.

2. Сангарар сананы сайыннарыы. Оҕо тылынан ситимнээх санатын тиһиктээхтик сайыннарыы. Үөрэнээччи 6 кылааска ылыммыт үөрүйэхтэрин салгыы сайыннарыы ситиһэллэр. Оҕо кэпсээһин араастарын барытын ырытан, бэйэтин санаатын сыһыаран, быһааран кэпсиир дьобуру баһылыыр. Айымньы ойуулуур-дьүһүннүүр ньымаларын ис номохторун, тиэжискэ ылар суолталарын ырытан, тылынан быһааран биэрэр кыахтанар, айымньылаах, айан кэпсээһин ньымаларын табан туһанар, сэхэргэһиигэ бэйэтин санаатын толору этэр.

3. Суруйар дьобуру сайыннарыы. Айар, айымньылаах ньымаларынан сурук тылын салгыы сайыннарыы, сурук тылын үөрүйэхтэрин олобурдуу. Проблемнай кэриннээх өйтөн суруйуулар, уобарастары ырытыы, уус-уран ньымалар суолталарын быһаарыы, таба туһаныы. Мэтириэт, герой характеристиката, уус-уран ньымалары быһаарыы, бэйэ үлэтигэр туһаныы литературнай диктант, аахпыттан суруйуу, кыра кэриннээх айар уонна өйтөн суруйар дьобурга сыһыарыы.

4. Литературнай билиини, дьобуру сайыннарыы. Фольклор айымньытын уус-уран ньымаларын билиһиннэриини диринэтии. Норуот ырыата-тойуга, олонхо. Автор (суруйааччы) туһунан өйдөбүлү диринэтии. Автор-уобарас-ааҕааччы ситиминэн уус-уран айымньы сюжетын, сюжет олукартын (элеменнэрин), айымньы композициятын ырытыы.

Герой, персонаж туһунан өйдөбүлү мөккүөһүнээх, утарыта уобарастар тыл-өс, ис турук, уйулҕа, дьайыы өттүнэн көстүүлэрин суруйааччы айар ньымаларын тиһигинэн билиһиннэрии.

Суругунан уус-уран литература көрүнгэрэ, жанрдара, кинилэр уус-уран уратылары. Айымньы айыллар кистэлэнэр сыһыаннаах өйдөбүллэр: хоһоонунан уонна кэпсээһинэн этии уратылары (аллитерация, ритм, рифма, строфа, олукар, төхтүрүйэн этии; сэхэргэһин, ойуулааһын, диалог, монолог); айымньы геройа уонна быһыы-майгы сайдыыта; айымньы сюжета уонна тутула; ойуулуур-дьүһүннүүр

ньымалар (уус-уран быһаары, кубулуйбат быһаары, тэннээһин, хатылааһын, тыыннаабымсыты, омуннааһын, кыратыты; холуйан этии, кубулутан этии, ханалытан этии); ааптар сыһыанын арыяр ньымалар: көр-күлүү, хаадьы (юмор), элэк, эбэ (ирония), сатира.

Саха тыла (16 чаас)

Морполуогуйа. Таба суруйуу. Тыл култуурата

Туохтуур олох халыыптара

I. Туохтуур өйдөбүлэ. Туохтуур суолтатынан арааһа. Хайааһын-турук (хайааһын, хамсааһын, турук, иэйии), тыаһы үтүктэр (саһа, тыас), дьүһүннүүр туохтуур (хамсаныы, быһыы-туттуу, сырдык-хараһа кубулуйуута). Морполуогуйалыы бэлиэтэ. Этиигэ оруола.

Туохтуур олоҕо. Соруйууну көрдөрөр халыып. Үөскээһинэ. Үөскүүр ньымалара: сыһыарыы, ханыылааһын, аттарыы. Туохтуур буолар, буолбат халыыба. Туохтуур көһөрө-көспөтө.

Ситимнээх саһа: III. Уус-уран истиил өйдөбүлэ, бэлиэтэ, туттуллар эйгэтэ. Дорҕоону дьүөрэлээһин, мэтээпэрэ, эһиитэт, тэннээһин, омуннааһын, тыыннаабымсыты.

Ситимнээх саһа: III. Уус-уран ойуулааһын уратыта, арааһа: киһини, хамсыыр-харамайы, айылҕаны, малы-салы, дьэһни-уоту ойуулааһын.

Ситимнээх саһа: III. Киһи тас көрүнгүн, майгытын-сигилитин, ис туругун ойуулааһын.

Ааспыт кэм арааһа. Буолар-буолбат халыып. Туохтуур араас кэмин, сирэйин атын суолтаһа туттуу.

Ситимнээх саһа: III. Пубулуустука истиилин өйдөбүлэ, бэлиэтэ, туттуллар эйгэтэ. Тылын-өһүн уратыта: риторическай ыйытыы, күһүрдүү этии, тылы, биир тутуллаах этиини төхтүрүйэн хатылааһын.

Сыһыат туохтуур

I. Сыһыат туохтуур. Өйдөбүлэ. Кэмэ. Араастара. Урут, тэннэ, тута, кэлин сыһыат туохтуурдар. Этиигэ оруола. Көрүнгү, холбуу тылы үөскэтиитэ, ханыылаһыыта, хоһулаһыыта.

Ситимнээх саһа: III. Үлэ-хамнас туһунан тиэкис (айымныы) ойуулуур-сигилиир ньымаларын ырытыы.

Сыһыат

I. Сыһыат суолтата, арааһа.

Ситимнээх саһа: III. Уус-уран айымныыга ойуулааһын тылын-өһүн уратыта.

Үөскүүр ньымата: сыһыарыы, аттарыы. Синиэньим суолталаах төрүт сыһыаты, -тык сыһыарыынан, аттарыы халыыбынан үөскээбит сыһыаты араас истиилгэ туттуу.

Көмө саһа чаастара

I. Көмө саһа чааһын өйдөбүлэ. Эһиискэ. Эһиискэ арааһа, суолтата.

I. Сыһыан тыл өйдөбүлэ, үөскээһинэ, суолтата. Сурук бэлиэтэ.

Ситимнээх сана: Ш. Кэпсэтии истиилигэр уус-уран ойуулааһыны туттуу.

I. Дьөһүөл өйдөбүлэ, этиигэ туттуллара. Төрүт уонна үөскээбит дьөһүөл. Дьөһүөл суолтатынан арааһа. Сорох дьөһүөл суолтата түһүк сыһыарытыгар синиэньим буолара. Дьөһүөлү туттууга саха тылын литэрэтиирэлии нуорматыттан туорааһын: суолтатын уларытыы, наада буолбат дьөһүөлү туттуу эбэтэр көтүтүү.

Ситимнээх сана: Ш. Араас истиилинэн тойоннооһун уратыта, тыла-өһө (кэпсэтии, пубулуустука, билим (наука) истиилэ).

I. Ситим тыл өйдөбүлэ, этиигэ туттуллара. Төрүт уонна араас сана чааһыттан үөскээбит ситим тыл. Суолтатынан арааһа: тэнгэ холбуур ситим тыл, баһылатан холбуур ситим тыл. Сурук бэлиэтэ, интэнээссийэ.

Ситимнээх сана: Ш. Ситимниир ньыма арааһын истиил ирдэбилигэр дьүөрэлээн туттар.

Саҥа аллайыы

I. Саҥа аллайыы өйдөбүлэ, араастара, этиигэ туттуллууга, сурук бэлиэтэ.

Литература (19 чаас)

Норуот өркөн өйө, ытык тыла – олох укулаата

Үһүйээн, номох, сэхэн

Аабыы, ырытыы. Суруктаах хайа.

Аабыы, сэхэргэһии. Манчаары норуот номоҕор

Олонхо

Аабыы, сэхэргэһии. Ат уола Аталами букатыыр (Долган олонхото).

Уус-уран литература

1. Саха уус-уран литературатын төрүттээччилэр

А.Е. Кулаковскай-Өксөкүлээх Өлөксөй

Аабыы, ырытыы. Өрүс бэлэхтэрэ

Аабыы, сэхэргэһии. Хомус.

А.И. Софронов-Алампа

Аабыы, ырытыы. Төрөөбүт дойду.

Аабыы, сэхэргэһии. Ыччат сахаларга

Бэйэ аабыыта. Кэччэгэй кэриэһэ суох.

Н.Д. Неустроев

Аабыы, ырытыы. Сэмэнчик

Бэйэ аабыыта. Муммут оҕо кэпсээнэ.

2. Уран тыл уустара

П.А. Слепцов-Ойуунускай

Аабыы, ырытыы. Сүүс сыллаах былаан.

Аабыы, сэхэргэһии. Син-биир буолбаат!

Бэйэ аабыыта. Өрүөл кэриэһэ.

Н.Е. Мординов-Амма Аччыгыя

Аабыы, ырытыы. Мөссүйүөн (“Сааскы кэм” быһа тардыы).

Аабыы, сэхэргэһии. Маннайгы учууталбар.

Бэйэ аабыыта. Кэрэх абааһыта.

Д.К. Сивцев-Суорун Омоллоон

Аабыы, ырытыы. Бэйэтэ эмтиэкэ. Ачаа.

Аабыы, сэхэргэһии. Дорообо, төрөөбүт тыам!

Бэйэ аабыыта. Ырыкыныап быспата.

3. Оҕо дьон олоҕо, кыһалҕата, үөрүүтэ

А.Д. Неустроева

Аабыы, ырытыы. Тиргэһиттэр.

Аабыы, сэхэргэһии. Оҕолор.

Бэйэ аабыыта. Куттамсах куһаҕан.

Н.М. Заболоцкай-Чысхаан

Аабыы, ырытыы. Болот моһуогуруулар.

Бэйэ аабыыта. Туундараҕа.

Н.Г. Золотарев-Якутскай

Аабыы, ырытыы. Маннайгы сааланыы.

Аабыы, сэхэргэһии. Үөрэх уонна булт.

Бэйэ аабыыта. Моџотой лэппиэскэтэ. Ийэ анды.

А.В. Кривошапкин

Аабыы, ырытыы. Хуркатит.

Аабыы сэхэргэһии. Хара тыа хаһаайына.

Бэйэ аабыыта. Эһэ иэстэбилэ.

4.История, олох, кини

Аабыы, ырытыы. Р.А. Кулаковскай. Аан аһылынна.

Аабыы, сэхэргэһии. Болот Боотур. Уһуктуу (романтан быһа тарды).

Бэйэ аабыыта. С.С. Васильев. Улуу Ильмень. И.И. Эртюков. 19-с биригээдэ иһэр.

5.Кини, кини уйулҕата

Аабыы, ырытыы. Т.Е.Сметанин. Лоокуут уонна Ньургунун.

Бэйэ аабыыта. Н.М.Заболоцкай-Чысхаан. Мааппа.

Сыллаабы хатылааһын

8 кылаас

1. Аабар дьобуру сайыннарыы. Уус-уран айымньыны тус суолталаахтык, кэм кэрдии, история күөнүнэн тыктарыллан, тизкси араас өттүттэн ылыныы күүһүнэн дириһиир. Манна 7 кылааска аабааччы быһыытынан сайдыытыгар тирэҕирэн, айымньы проблемаларын, мөккүөрүн ырытан, суруйааччы көрүүтүн, сыһыанын, мөккүөнгэ бэйэтин сыһыанын, көрүүтүн олохтоохтук быһаарар таһымнаар. Уус-уран тыл, уобарас, проблема тиһигин ырытар, түмүктээх толкуйга тийэр кыабы баһылыыр. Уус-уран айымньыны эстетическэй ылыныы олобууар. Онон, 8 кылааска оҕо:

- айымньылаах аабыы ньымаларын айымньыны ырытыы араас көрүннэринэн дьүөрэлээн туттар кыахтаах;
- уус-уран айымньыны аабыы бары көрүннэрин мунгуурудук баһылыыр, аабыыны олобун тутар ирдэбилин курдук ылынар, уус-уран айымньынан дьон сыһыанын, олох уустук көстүүлэрин өйдүүр, ырытар таһымна тахсар.

2. Сангарар сананы сайыннарыы. Оҕо тылынан ситимнээх санатын тиһиктээхтик сайыннарыы. 7 кылааска ылыммыт үөрүйэхтэрин салгыы сайыннарыы ситиһэллэр. Оҕо кэпсээһин араастарын барытын ырытан, бэйэтин санаатын сыһыаран, быһааран кэпсиир дьобуру баһылыыр. Айымньы ойуулуур-дьүһүннүүр ньымаларын үөскэтии суолларын быһаарар, тизкис кэриннэригэр ылар суолталарын ырытан, быһааран биэрэр кыахтанар, айымньылаах, айан кэпсээһин ньымаларын табан туһанар, сэхэргэһиигэ бэйэтин санаатын итэҕэтиилээхтик этэр.

3. Суруйар дьобуру сайыннары. Айар, айымньылаах ньымаларынан сурук тылын салгы сайыннары, сурук тылын араас көрүннэрин баһыылыыр суолга үктэнэр. Проблемнай кэриннээх өйтөн суруйуулар, уобарастар тиһиктэрин ырытыы, айымньылары тэнни тутан ырытар суолга сыһыары. Уус-уран ньымалар суолталарын быһаары, таба туһаны. Мэтириэт, герой характеристиката, уус-уран ньымалары быһаары, бэйэ үлэтигэр туһаны, литературнай диктант, аахпыттан суруйуу, кыра кэриннээх айар уонна өйтөн суруйар дьобурга сыһыары.

4. Литературнай билиини, дьобуру сайыннары. Олох, история, уус-уран литература. Суруйааччы көрүүтэ, сыһыана, эстетическэй идеала. Олобу уус-уран ойуулааһын, уус-уран уобарас өйдөбүллэрэ литература үөрэбин сиэринэн диринник бэриллэллэр.

Үөрэнээччи бу кэмнэ уус-уран айымньы идеянай-эстетическэй төрүтүн, сюжет эгэлгэтин (сүрүн уонна ойобос сюжеттар), тутулун; геройдар ис турук сыһыаннарын, ситимнэрин; герой характерын сайдытын уус-уран тыл ойуулуур-дьүһүннүүр ньымаларынан ырытар кыахха сыстар.

Саха тыла (16)

Төрөөбүт тыл – омул сайдар төрүтэ

Саха тылын устуоруйата. Уруулуу түүр омул тыллара. Саха тылын үөрэтэр наука салаалара. Саха тылын билиилээх чинчиһиттэрэ. Саха литэрэтиирэлии тылын нуорматын баһылааһын суолтата. Истилиистикэ.

Ситимнээх сана: Кэпсэтии истиилин өйдөбүлэ, бэлиэтэ, туттуулар эйгэтэ.

Судургу этии. Тыл култуурата

Этии. Этии тиибэ

Этии өйдөбүлэ, тиибин арааһа, сурук бэлиэтэ. Риторическай ыйытыы. Сахалыы этиигэ ыйытар тыл арааһа (ханлык, хайа, ким, туох, хайдах).

Ситимнээх сана: Кэпсэтии истиилин уратыта. Сахалыы кэпсэтии сиэрэ.

Этии чилиэнэ

Этии чилиэнин өйдөбүлэ. Туттаах уонна ойобос чилиэн. Туһаан уонна кэпсиирэ араас сана чааһынан бэриллэрэ. Судургу уонна холбуу кэпсиирэ.

Этиигэ тыл бэрээдэгэ

Сахалыы этиигэ тыл олохсуйбут бэрээдэгэ. Нуучча тылын сабыдыалынан этиигэ тыл бэрээдэгин кэһии.

Этии биир уустаах чилиэнэ

Этии биир уустаах чилиэнин өйдөбүлэ, сангарар санаба суолтата, ситимнэхэр ньымата: кэриччи аабар интэнээссийэ, ситимниир тыл, -лыын, -лаах сыһыары, кытта дьөһүөл. Сурук бэлиэтэ.

Ситимнээх сана: Биир уустаах чилиэн истилиистикэлии уратыта.

Биир уустаах чилиэни түмэр тыл. Түмэр тыл уратыта, түмэн ааттыыр тыл арааһа. Сурук бэлиэтэ.

Ситимнээх сана: Пубулуустука истиилэ.

Кыбытык кэрчиктэр

Кыбытык кэрчиктэр. Туһулуу, кыбытык тыл, кыбытык этии. Туһулуу арааһа: соботох тыллаах, тэнийбит, уус-уран, биир уустаах туһулуу.

Сурук бэлиэтэ. Кыбытык тыл, киллэһик этии өйдөбүлэ, сурук бэлиэтэ. Кыбытык тыл суолтатынан арааһа.

Ситимнээх сана: Кыбытык тыл истилиистикэлии уратыта. Пубулуустука истиилин араас көрүнгэ: ыстатыйа, эрэпэртээс, уочарка, эрэкэлээмэ, о.д.а.

Туора киһи саната

Туора киһи санатын өйдөбүлэ, арааһа: сирэй сана, ойоҕос сана. Сирэй санаҕа сурук бэлиэтэ. Сирэй сана арааһа: сирэй сана, кэпсэтии (диалог), сытаата, ис сана.

Ситимнээх сана: Билим (наука) истиилин өйдөбүлэ, бэлиэтэ, туттуллар эйгэтэ, тыла-өһө.

Наука истиилин уратытын быһаарар, атын биридимиэттэргэ эппиэттиригэр билим истиилин туһанар.

Түмүктүүр хатылааһын

Тыл ситимэ. Этии чилиэнэ. Биир уустаах чилиэн. Кыбытык кэрчиктэр. Туора киһи саната.

Ситимнээх сана: Этии арааһын истилиистикэлии уратытын быһаарар. Сири-дойдуну, кэрэ-бэлиэ тутуулары, о.д.а. сэхэргээһин ньыматын туттан сиһилии суруйар. Сир-майгы тиэмэтигэр тойонноһун ньыматынан суруйар. Тиэкискэ тыл-өс сыһа туттулуутун булан көннөрөр.

Уопсастыба олоҕор-дьаһаҕар дьоһун суолталаах тиэмэбэ дьон иннигэр судургу гынан баран тартарыылаһ гына тыл этэр.

Литература (19 чаас)

I. Норуот өркөн өйө, ытык тыла

Миф

Аабыы, ырытыы. Дьыл оҕуһа.

Олонхо

Аабыы, ырытыы. Кыыс Дэбилийэ.

Аабыы, сэхэргээһини. Шокшыл Мерген (алтай эпоһа).

Уус-уран литература

Өй-сүрэх, дьол-сор мөккүөрэ

А.Е. Кулаковской-Өксөкүлээх Өлөксөй

Аабыы, ырытыы. Сайын кэлиитэ.

Аабыы, сэхэргэһии. Кырасыабай кыыс.

Бэйэ аабыыта. Саха дьахталларын мэтириэттэрэ.

А.И. Софронов-Алампа

Аабыы, ырытыы. Дьол икки Сор икки.

Аабыы, сэхэргэһии. Таптал.

Бэйэ аабыыта. Сылбах тиит.

Н.Д. Неустроев

Аабыы, ырытыы. Кукаакы кулуба.

Бэйэ аабыыта. Тимир дьон оҕолоро.

П.А. Ойуунускай

Аабыы, ырытыы. Улуу Куданса.

Бэйэ аабыыта. Бырастыы.

Олох эргирэ, кыһалбата

А.А. Иванов-Күндэ

Аабыы, ырытыы. Кэнэбэски кэскил. Күүстээхийэ санаабыт.

Бэйэ аабыыта. Иэдээннээх баҕа.

Д.К. Сивцев-Суорун Омоллоон

Аабыы, ырытыы. Аанчык.

Бэйэ аабыыта. Охоноон

П.А. Степанов-Ламутскай

Бэйэ аабыыта. Сир иччитэ.

Кэм-кэрдии, киһи, норуот

Т.Е. Сметанин

Аабыы, ырытыы “Егор Чээрин”

Аабыы, ырытыы. Н.Г.Золотарев-Якутскай. Көмүстээх үрүйэ.

Бэйэ аабыыта. Софр.П.Данилов. Бэбүһээ, бүгүн, сарсын.

Сүрэх тылынан

Аабыы, ырытыы. Н.А.Габышев. Төрөөбүт буор.

Аабыы, сэхэргэһии. Баал Хабырыыс. Ньургуһуннар. И. Федосеев-Доосо. Сардаана. М.Д. Ефимов. Таптаа.

Бэйэ аабыыта. Улуро Адо. Ийэм суруктарыттан.

Өй ууһун күүһэ

Аабыы, ырытыы. Г.С. Угаров. Баһырҕас.

Бэйэ аабыыта. Г.С. Угаров. Долбор сулуһа.

Үтүө-мөкү эргиирэ

Аабыы, ырытыы. Софр.Данилов. Дьону үөрдэ сырыттарбын. Е.Н. Неймохов. Сайсары күөлгэ түбэлтэ.

Аабыы, сэхэргэһии. А.Е. Варламова-Айысхаана. Үргүөрдээх кэм үнүгэстэрэ.

Бэйэ аабыыта. И.А. Сысолятин. Сарсыарда.

Мин дойдум – Саха сирэ

Аабыы, ырытыы. И.М.Гоголев-Кындыл. Саха сирэ барахсан. Хомус.

Аабыы, сэхэргэһии. В.Н. Потапова. Ураты киһи буолуохпун. Мин дойдум – Саха сирэ диэммин.

Н.И. Харлампыева. Саха бэлэхтиир чороону.

Бэйэ аабыыта. Н.В. Михалева-Сайа. Саха сирэ. С.В. Гольдерова-Саргы Куо. Мин баар этим түнҥэ былыр.

О.Н. Корякина-Умсуура. Суо хаан өбүгэм.

Сыллаабы хатылааһын

9 кылаас

1.Ааҕар дьобуру сайыннарыы. Уус-уран айымньыны тус суолталаахтык, кэм кэрдии, устуоруйа күөнүгэр тыктаран, тиэкси араас өттүттэн ырытан ылынар кыахтанар. Үөрэнээччи 8-с кылааска ааҕааччы быһыытынан сайдыытыгар тирэҕирэн, айымньы кэжкэ проблемаларын, мөккүөрүн тэннээн ырытар, суруйааччы көрүүтүн, сыһыанын бэйэтин көрүүтүгэр сыһыаран, кириитиктэр үлэлэригэр тирэҕирэн, олохтоохтук быһаарар. Уус – уран тыл уйулҕатын, ис номоҕун, уобарас, проблема тиһигин дириҥик ырытар, түмүктээх толкуйга тийэр, бэйэтэ тус көрүүлээх ааҕааччы таһымыгар тахсар. Уус – уран айымньыны эстетическэй ылыны таһыма ситиһиллэр. Онон, 9-с кылааска оҕо:

- үрдүк таһымнаах аабааччы быһыытынан сайдар, уус – уран айымньыны ырыты араас көрүнгүнүн баһылыыр, айымньыны диринник уус – уран айылгытын ньымаларын табатык туһунан ырытар, литературоведческой билиитэ таһымнаар.

2. Сангарар сананы сайыннары. Оҕо тылын ситимнээх санатын тиһиктээхтик сайыннары. 9-с кылааска үөрэнээччи алын кылаастарга ылыммыт үөрүйэхтэрин салгы сайыннары ситиһиллэр. Кини уус-уран литература хаамытын исторической кэрингүнүн иһинэн, литература кириитиктэрин көрүүлэригэр сигэнэн, ырытылаах, толкуйдааммыт, ис тиһиктээх монологической этиилэрионгорор кыахтанар. Уус-уран айымньы туһунан кэпсэтиигэ (сэһэргэһии, диалог, дискуссия, диспут) олохтоохтук кэпсэти сизэрин туһунан кыттар кыабы баһылыыр.

3. Суруйар дьобуру сайыннары. Айар, айымньылаах ньымаларынан сурук тылын салгы сайыннары ситиһиллэр. Суругунан үлэбэ тардыһар, онно дьобурдаах үөрэнээччи суолун тобулар үлэтэ тиһиктэнэр. Оҕо сурук тылын араас көрүнгүнүн баһылыыр, уус-уран ойуулуур-дьүһүннүүр ньымалары үлэбэ таба туһанар, проблемнай уонна тойонноохун кэрингнээх өйтөн суруйуулары, уобарастар тиһиктэрин ырытыыны, айымньылары тэнни тутан ырытар суоллары баһылыыр.

Исторической көрүү иһинэн, кириитиктэр үлэлэригэр олобуран, бэйэ санаатын олохтоохтук тиэрдэр таһымна тахсыы ситиһиллэр, литературоведческой таһымнаах чинчийэр үлэлэри толорор кыахтанар.

4. Литературнай билиини, дьобуру сайыннары. Саха уус-уран литературатын сайдыытын сүрүн түһүмэхэрэ. Манна оҕо литература устуоруйатын, хаамытын туһунан уопсай өйдөбүлү ылар. Уус-уран литература уонна норуот тылын уус-уран айыытын үгэстэрин ситимэ. Саха литературата сайдыбыт сүрүн түһүмэхтэрэ, түһүмэх бэлиэ айымньылары, сүрүн уратыта, уопастыба олобун хаамытын, уларыытын, норуот дьылбатын кытта ситимэ. Критическэй уонна социалистической реализм өйдөбүллэрин туһунан билиини литература үөрэбин быһаарыыта.

Литература

Норуот өркөн өйө, ытык тыла

Олонхо

Аабыы, ырытыы. К.Г.Оросин. Дьулуруйар Ньургун Боотур.

Бэйэ аабыыта. Манаас (кыргыз эпоһыттан быһа тардыы)

Уус-уран литература

Саха уус –уран литературатын төрүттэниитэ.

А.Е. Кулаковскай-Өксөкүлээх Өлөксөй

Аабыы, ырытыы. Ойуун түүлэ.

Бэйэ аабыыта. Ортоку олук алгыһа.

А.И. Софронов-Алампа

Аабыы, ырытыы. Олох оонньуура.

Бэйэ аабыыта. Дорообо, дойдум.

Н.Д. Неустроев

Аабыы, ырытыы. Балыксыт.Ыйдана.

Бэйэ аабыыта. Тиэтэйбит.

Саха литературата 20 үйэбэ

П.А. Ойуунускай

Аабыы, ырытыы. Кыһыл Ойуун.

Бэйэ аабыыта. Суус сыллаах улуу былаан.

В.М.Новиков – Күннүк Уурастыырап

Аабыы, ырытыы. Кыһынны суол. Кыһынны киэһэ. Бырастыы, Кавказ.

Бэйэ аабыыта. Сурук. Маайыстаан. Дьол туһунан.

Н.Е.Мординов – Амма Аччыгыһа

Аабыы, ырытыы. Мотуо.

Бэйэ аабыыта. К.К.Турсункулов. Хойутаабыт сурук.

В.С.Яковлев – Далан

Аабыы, ырытыы. Тулаайах оҕо.

Бэйэ аабыыта. Кучуна

П.Н.Тобуруокап

Аабыы, ырытыы. Маннайгы хаар. Хаар. Тула өттүм тула хаар.

Бэйэ аабыыта. Тойон үөһэ тойон. Кулгаах уһугунан.

Н.А.Лугинов

Аабыы, ырытыы. Суор.

Бэйэ аабыыта. Айгылла.

Сыллаабы хатылааһын

Үөрэх биридимизтин тэрилинэн-тиэхиньикэнэн хааччийы

1	Тэрил-тиэхиньикэ	Ахсаана	Хос быһаары
Бибилэтиэкэ пуондата			
1.	<p>7-9 кылааска аналлаах «Төрөөбүт тыл» үөрэх биридимизтигэр үөрэтэр-мэтэдьиичэскэй кэмпилик:</p> <p>Саха тылын 5-9 кылааска үөрэтиини сүрүннүүр бырагыраама;</p> <p>«Саха тыла» биридимизти 5-9 кылааска үөрэтэр учуобунньуктар;</p> <p>«Саха тыла» биридимизти 5-9 кылааска үөрэтиигэ эбии үөрэх босуобуйалара;</p> <p>«Саха тыла» биридимизти 5-9 кылааска үөрэтии туһунан учууталга аналлаах мэтэдьиичэскэй босуобуйа;</p> <p>«Төрөөбүт тыл уонна литэрэтиирэ», «Бастакы үктэл» билим-мэтиэдьикэ сурунааллара;</p> <p>тылдыттар (быһаарылаах, таба суруйуу, синиэньим, онтуоньум, омуоньум, сомоҕо домох, о.д.а.);</p> <p>кырамаатыка ыйынньыктара;</p> <p>оҕоҕо аналлаах энциклопедиялар;</p> <p>уус-уран кинигэлэр.</p> <p>Билиини-көрүүнү кэнэтэр матырыйаал:</p> <p>«Айылҕа доҕотторо (о животном мире Якутии)»</p> <p>«Ытык дьоммут»;</p> <p>«Саха сиригэр улуустара»;</p>	<p align="center">Д</p> <p align="center">К</p> <p align="center">К</p> <p align="center">Д</p> <p align="center">Д</p> <p align="center">К</p> <p align="center">К</p> <p align="center">К</p> <p align="center">К</p>	<p>«Төрөөбүт тыл» биридимизт учуобунньуктара бэдэрээлинэй, эрэгийиэннээҕи үөрэх кинигэлэрин (учуобунньуктарын) испииһэгэр киирбит буолуохтаахтар.</p> <p>«Төрөөбүт тыл» биридимизтигэр үөрэх эбии босуобуйалара, муодуллаах куурус босуобуйалара үөрэх босуобуйатын таһаарарга көнүллээх кинигэ кыһатыгар бэчээттэммит буолуохтаахтар.</p> <p>Оҕо ааҕар кинигэлэрэ 7-9 кылаас үөрэнээччитин сааһыгар, билиитигэр-көрүүтүгэр сөп түбэһиэхтээхтэр.</p> <p>Кинигэ СанПиН ирдэбилигэр сөп түбэһиэхтээх.</p>

		К К К	
Үөрэх цифровой ресурсалара			
2.	«Төрөөбүт тыл» биридимизт ҮөМК-н мультимедиа, элэктэриэн сыһыарыылара (үөрэх босуобуйалара). Элэктэриэн иһитиннэрэр-биллэрэр ыйынньык. Сахалыы таба суруйууга көмпүүтэр бырагыраамата	К, УоК УоК, Д К	СанПиН ирдэбилигэр сөп түбэһиэхтээх.
Бэчээтинэй босуобуйалар			
3.	Саха алпаабыта (эркингэ ыйанар) Кырамаатыка табылыыссалара	Д К, УоК	СанПиН ирдэбилигэр сөп түбэһиэхтээх.
Көрдөрөр-иһитиннэрэр босуобуйалар			
4.	«Төрөөбүт тыл» биридимизт ҮөМК-гэр сыһыаннаах аудио-диискэлэр. Саха тылын үөрэтии тиэмэтигэр сыһыаннаах видео-киинэлэр. Саха тылын үөрэтии тиэмэтигэр сыһыаннаах сылаайдалар.	Д Д Д	
Оонньоулар уонна оонньоурдар			
5.	Тылы сайыннарар остуол оонньоулара. Бодоруһууга үөрэтэр оруолунан оонньоу кэмпилиэгэ	УоК УоК	
Үөрэх биридимизтигэр эбии тиэхиньикэ тэриллэрэ			
6.	Лингафон тэриллэрэ	К	

Тэрилинэн-тиэхиньикэнэн хааччыйыы кылааска төһө оҕо баарын учуоттуур (25-30 үөрэнээччи). Буукубанан ахсааны манньык бэлиэтэнэр:

Д – көрдөрөр-үөрэтэр матырыйаал (1 экс.);

К – толору кэмпилик (кылаас оѳотун ахсааныттан тутулуктаах);

УоК – уопсай үлэ кэмпилик (толору кэмпиликтэн икки төгүл аѳыйах, о.э. икки үөрэнээччигэ 1 экс. итэѳһэ суох);

Б – бөлөѳүнэн үлэѳэ анаммыт кэмпилик (6-7 экс.).

7-с кылааска саха тылын литературатын үөрэтии сыллааҕы былаанын барыла

Туттуллар үөрэх кинигэтэ: Саха тыла, 6 кылаас / ааптардар: И.П. Винокуров, Г.И. Гурьев, Л.Е.Манчурина, А.Д.Семенова / - Дьокуускай: НКИ «Бичик», 2016 с.

Үөрэх бырагыраамата: Саха Өрөспүүбүлүкэтин Үөрэҕин министиэристибэтэ биһирээбитэ / ааптардар Г.Г.Филиппов, Г.И.Гурьев/- Дьокуускай:НКИ “Бичик”,2016 с.

Туттуллар үөрэх кинигэтэ: Төрөөбүт литература / ааптардар: С.Г.Олесова, С.К.Колодезников, У.М.Флегонтова / -Дьокуускай : НИК «Бичик», 2016 с.

Үөрэх бырагыраамата: Саха Өрөспүүбүлүкэтин Үөрэҕин министиэристибэтэ биһирээбитэ / ааптардар Е.М.Поликарпова уо.д.а/- Дьокуускай:НИК “Бичик”,2017 с.

	Уруок тиэмэтэ	Үөрэх дэгиттэр дьайыылара (УУД)			Бэриллибит чааһа	Чыһыллага былаанынан	Чыһыллага ытыллыбыты	Дьиэ уле
		Тус санааны, сыһыаны сайыннарар үөрүйэх (личностные УУД)	Үөрэх сатабылларын сайыннарар үөрүйэх (метапредметные УУД)	Тустаах үөрэх предметин үөрэтэр үөрүйэх (предметные УУД)				
		Морфология. Таба суруйуу. Тыл култуурата						
1	Туохтуур өйдөбүлэ, этиигэ оруола	Төрөөбүт тылы билии суолтатын	Туохтуур өйдөбүлэ. Саха тылыгар туохтуур үс бөлөҕө: тус туохтуур, аат туохтуур, сыһыат	Туохтуур өйдөбүлүн билэн сана чааһынан ырытыты	1			Эрч 32
2	Туохтуур суолтата. (хайааһын туохтуура, турук туохтуура,	Төрөөбүт тылы баайын ханатын,			1			Эрч 36

	тыаһы үтүктэр туохтуур, дьүһүннүүр туохтуурдар)	тылдытынан сатаан үлэлиир	туохтуур. Туохтуур олобо, үөскүүр ньымата. Паараласпыт туохтуурдар уратылары. Туохтуур ахсаанынан, сирэйинэн, кэминэн, кизбинэн уларыыыта Туохтуур ураты көрүнүн сатаан туттар, күннээби олохтон холобурдуур.	Тыл саппааһын байытыы				
3	Ситимнээх сана Уус-уран истиил өйдөбүлэ, бэлиэтэ, туттуллар эйгэтэ.			Тыаһы үтүктэр туохтуур өйдөбүлүн билэн, этиинэн үлэлээһин	1			Эрч 53
4	Ситимнээх сана Уус-уран ойуулааһын уратыта			Тыл суолтатын билиини кэнэтии	1			Эрч 68
5	Ситимнээх сана Киһи тас көрүнүн, майгытын-сигилитин, ис туругун ойуулааһын		Саха тылыгар туохтуур туттуллар уратытын билэр, сыһыарыы көмөтүнэн үөскэтэр.	Дьүһүннүүр туохтуур өйдөбүлүн билэн, этиинэн үлэлээһин	1			Эрч 75
6	Ситимнээх сана Пубулуустука истиилин өйдөбүлэ, бэлиэтэ туттуллар эйгэтэ		Санарар санаба сөпкө туттар.	Тыл суолтатын билиини кэнэтии.	1			Эрч 79
7	Туохтууру хатылааһын		Албаһы көннөрүнүү: тылы сэрэйэр дьобура сайдыбыт.	Саастыылаахтарын кытта бииргэ тапсан үлэлиир, сыал-сорук туруоруммутун быһаарсар	1			
8	Сыһыат туохтуур суолтата, морфологическай бэлиэтэ	Сахалыы кэпсэтии сиэрин ингэринии	Сыһыат туохтуур өйдөбүлүн билэн, нуучча тылын кытары ситимнээһин, тэннээһин	Саха тылыгар сыһыат туохтуур туттуллар уратытын билэр,	1			Эрч 102
9	Ситимнээх сана. Үлэ-хамнас туһунан тизкис ойуулуур-сигилиир ньымалара	Сиэр-майгы сыаннастарын, араас өрүттэрин быһаара тыллары билии	Сыһыат туохтуур өйдөбүлэ, бэлиэтэ,	сыһыарыы көмөтүнэн үөскэтэр	1			Эрч 104

			арааһа, туттуллуута. Бииргэ үлэлири былаанныыр, ырытыыга, кэпсэтиигэ кыттыһар	Санарар санаҕа, сурукка сөпкө туттар				
10	Сыһыат - сана чааһа Сыһыат үөскүүр ньымата	Төрөөбүт тыл – иитиллэр, үөрэнэр, сайдар тыл	Сыһыат суолтата, эттигэ туттуллуута, араастара. Тылдытынан үлэ	Саха тылыгар сыһыат туттуллар уратытын билэр, сыһыарыы	1			Быраабылан үрэт
11	Ситимнээх сана Уус-уран айымньыга ойуулааһын тылын-өһүн уратыта	Туттуллубат буолбут тыл саппааһын байытыы	Төрөөбүт тылыгар тугу билэрин-билбэтин, тугу ситэри үөрэтиэхтээҕин арааран өйдүүр. Сыһыаны көннөрүнэр, ырытар, хонтуруолланар Кэпсэтэр кэмнэ бэйэтин билбитин-көрбүтүн сатаан кэпсиир, болҕомтону тардар	көмөтүнэн үөскэтэр	1			Эрч 171
12	Эбиискэ өйдөбүлэ, арааһа	Төрөөбүт тыл – иитиллэр, үөрэнэр, сайдар тыл Туттуллубат буолбут тыл саппааһын байытыы	Эбиискэ көмө сана чааһын быһытынан уратыта, этиигэ туттуллуута Тылы сөпкө туттуу, алҕаһы булан көннөрүнүү, бэйэ билиитин сыаналааһын, тургутунуу Бииргэ	Эбиискэни атын көмө чааһыттан араарар, дэгэт суолтатын өйдүүр	1			Эрч 184

			үлэлири былаанныыр, ырытыыга, кэпсэтиигэ кыттыһар				
13	Сыһыан тыл өйдөбүлэ Сыһыан тыл араастара уонна суолталара	Төрөөбүт тылы билии суолтатын өйдөөһүн. Тыл баайын ханатыы, тылдытынан сатаан үлэлиир	Сыһыан тыл көмө сана чааһын быһыытынан уратыта, этиигэ туттуллуута Тылы сөпкө туттуу, албаһы булан көннөрүнүү, бэйэ билиитин сыаналааһын, тургутунуу Кэпсэтэр кэмнэ бэйэтин билбитин-көрбүтүн сатаан кэпсиир, болѳомтону тардар	Сыһыан тылы атын көмө чааһыттан араарар, дэгэт суолтатын өйдүүр	1		Эрч 191
14	Дьөһүөл өйдөбүлэ. Төрүт уонна үөскээбит дьөһүөллэр	Төрөөбүт тылы билии суолтатын өйдөөһүн. Тыл баайын ханатыы, тылдытынан сатаан үлэлиир	Дьөһүөл көмө сана чааһын быһыытынан уратыта, этиигэ туттуллуута Дьөһүөл өйдөбүлүн билэн, нуучча тылын кытары ситимнээһин, ырытыы Биирдиилээн уонна бөлөбүнэн үлэбэ кыттыһыы, бэйэ санаатын ырытыы	Дьөһүөлү атын көмө чааһыттан араарар, дэгэт суолтатын өйдүүр	1		Эрч 203/3

15	Ситим тыл өйдөбүлэ, суолтата	Төрөөбүт тылынан холкудук этиилэри онорор, ситимниир ньымалары чуолкайдыыр	Ситим тыл этиигэ туттуллуута, сурук бэлиэтэ Ситим тыл этиигэ туттуллуутун уратыта, сурук бэлиэтэ Ситимнээх этиилэри онорору сатыыр, атын оҕо онорбутун болҕойон истэр, ылынар	Ситим тылы этиигэ сөпкө туттар, интонациялаан ааҕар	1			Эрч 214
16	Сана аллайыы Саҥа аллайыы өйдөбүлэ	Сахалыы кэпсэтии сизэрин ингэринии, бэйэ иэйиитин, туругун сатаан тиэрдии	Сана аллайыы суолтата, этиигэ интонацията, сурук бэлиэтэ Литература учебнигыттан холоюурдары көрдөөн булуу, этиигэ туттуллуутун ырытыы Кэпсэтэр кэмнэ бэйэтин билбитин-көрбүтүн сатаан кэпсиир, болҕомтону тардар, бэйэ иэйиитин сөптөөх интонациянан тиэрдэр	Этиигэ, тиэкискэ сана аллайыы көмөтүнэн киһи туругун, сыйһанын, иэйиитин быһаарар, бэйэтэ сатаан туттар	1			Эрч 228
17	Норуот өркөн өйө, ытык тыла – олох укулаата. Фольклор коруннэрэ.	Төрөөбүт тыл омуку култууратын, сизэрин-туомун ингэринэргэ көмөлөһөрүн өйдөөһүн	Норуот айымньытын саамай улахан көрүнүн олонхо уратытын араарар,	Айымньыга кэстөр кэм уратытын быһаарар, эргэрбит тыл суолтатын	1			

			эргэрбит тыл суолтатын тылдытынан.	тылдытынан быһаарар				
18	Саха уус-уран литературатын төрүттээччилэр	Төрөөбүт тыл өй-санаа, билии-көрүү сайдытыгар оруолун өйдөөһүн.	Кини араас хаачыстыбатын билиини кэнэтии, тылдытынан үлэлээһин. Дьону кытта бииргэ алтыһан үөрэнэр, үлэлиир араас ньыманы баһылаабыт	Сахалыы хоһоон уратытын билэр. Ураты стили, тылы-өһү туттуу. Хоһоонно сахатыйбыт нуучча тыллара. Архаизм тыллар	1			
	А.Е.Кулаковскай-Өксөкүлээх Өлөксөй –айар тыл аҕата							
	А.Е.Кулаковскай-Өксөкүлээх Өлөксөй. Өрүс бэлэхтэрэ							
	А.Е.Кулаковскай-Өксөкүлээх Өлөксөй. Хомус							
19	А.И.Софронов-Алампа талааннаах поэт	Дойдуга бэриниилээх буолуу өйдөбүлүн инэри	Айымньы сүрүн санаатын таба тайанан айымньыныга бэйэ санаатын этэр сатабылы сайыннары.	Сахалыы хоһоон уратытын билэр. Хоһоону өйтөн ааҕар	1			
	А.И.Софронов-Алампа Төрөөбүт дойду	Төрөөбүт дойдуга таптал иэйиитин уһугуннары	Дьону кытта бииргэ алтыһан үөрэнэр, үлэлиир араас ньыманы баһылаабыт					
	А.И.Софронов-Алампа Ыччат сахаларга							
20	Н.Д. Неустроев. Сэмэнчик	Эпическэй айымньы омук култууратын, сиэрин- майгытын ингэринэргэ	Төрөөбүт тыл барҕа баайын сыаналыыр, тыл кэктигэр умсугуйар, этигэ	Аахпыт тиэкиһин сүрүн ис хоһоонугар тус сыанабылын сатаан этэр.	1			

		көмөлөхөрүн өйдөөхүн						
	“Уран тыл уустара”	Уус-уран айымнын дойдуга бэриниилээх буолуу өйдөбүллэрин ингэринэргэ көмөлөхөрүн өйдөөхүн	Уус-уран айымнын геройдара туох уратылаабын, майгыннаһарын тэннээн көрөр. Бииргэ кэпсэтэр кэмнэ бэйэ билиитин сатаан тирдэр	Ааһар кэмигэр айымнын сүрүн санаатын өйдүүр, сыанабылы биэрэр, тойоннуур	1			
21	П.А.Ойуунускай. Өрүүл кэриэһэ П.А.Ойуунускай Син биир буолбаат!							
22	Н.Е.Мординов-Амма Аччыгыйа. Мөссүйүөн (“Сааскы кэм” романтан быһа тардыы)	Сирдээх буолуу өйдөбүлүн инэри Үөрэх суолтатын өйдөөхүн. Дьону кытта бииргэ алтыһан үөрэнэр, үлэлиир араас һыманы баһылаабыт (пааранан, бөлөбүнэн, хамаанданан).	Уус-уран айымнын тематын, сүрүн санаатын, тутулун, геройдара туох уратылаабын, майгыннаһарын тэннээн көрөр, сыаналыыр, өйтөн суруйар.	Роман өйдөбүлэ, уратыта. Романна киһи уонна норуот дьылбата. Роман уустук тутула. Литературнай герой характера арыллыта Литературнай герой мэтириэтин айымныттан булан көрөр, ис уонна тас мэтириэт диэни арааран билэр	1			
23	Д.К.Сивцев-Суорун Омоллоон– сатира маастара	Уус-уран айымнын омук култууратын, сиэрин- майгытын ингэринэргэ	Уус-уран айымнын геройдара туох уратылаабын, майгыннаһарын тэннээн	Уус-уран айымныга тугу собулээбитин, сирбитин быһаарар этэр	1			
	Д.К.Сивцев-Суорун Омоллоон. Ачаа							

		көмөлөхөрүн өйдөөхүн	көрөр, бодоруhan үлэлиир, санаатын үллэстэр.	Сатира, юмор өйдөбүлүн билэр				
24	А.Д.Неустроева. Тиргэһиттэр. Булт үөрүүтэ	Уус-уран айымнын омуk култууратын, сиэрин- майгытын ингэринэргэ көмөлөхөрүн өйдөөхүн	Уус-уран айымнын геройдара туох уратылаабын, майгыннаһарын тэннээн көрөр	Ааһар кэмигэр айымнын сүрүн санаатын өйдүүр, сыанабылы биэрэр, тойоннуур	1			
25	Н.М.Заболоцкай-Чысхаан. Болот моһуогуруулар.				1			
26	Н.Г.Золотарев-Николай Якутскай. Маннайгы сааланы. Үөрэх уонна булт				1			
27	А.В.Кривошапки. Хуркаткит.				1			
	А.В.Кривошапки Хара тыа хаһаайына.							
28	“Саха суруйааччыларын айымныларыгар оҕо дьон олоһо, кыһалбата, үөрүүтэ” түһүмэҕи хатылааһын				1			
29	Саха суруйааччыларын айымныларыгар айылганы ойуулаабын	Төрөөбүт дойдуга таптал, бэриниилээх буолуу өйдөбүллэрин салгыы ингэринии	Төрөөбүт тыл барба баайын сыаналыыр, тыл кэктигэр умсугуйар, этигэн күүһүн, кыабын таба туһанарга дьулуһар. Бодоруhan үлэлиир, санаатын үллэстэр.	Атын омуk суруйааччыларын хоһооннорун тэннээн коруу.	1			
30	“История, олох, киһи” түһүмэххэ кирири	Уус-уран айымнын омуk култууратын,	Уус-уран айымнын геройдара туох	Ааһар кэмигэр айымнын сүрүн	1			

	Р.А.Кулаковская. Аан аһылынна	сиэрин- майгытын ингэринэргэ	уратылаабын, майгыннаһарын тэннээн көрөр	санаатын өйдүүр, сыанабылы биэрэр, тойоннуур				
	Р.А.Кулаковская. Аан аһылынна	көмөлөһөрүн өйдөөһүн						
31	Болот Боотур. Уруктуу.				1			
32	“Киии уонна кини уйулҕата” түһүмэххэ киири	Төрөөбүт тыл өй- санаа, билии-көрүү сайдытыгар оруолун өйдөөһүн.	Театр уонна олох ураты эйгэтэ диэн тиэмэбэ бэйэ санаатын этии, тэннэбили сатаан оноруу	Ремарка өйдөбүлүн билэр, драматической айымньы уратытын быһаарар	1			
33	Т.Е.Сметанин. “Лоокуут уонна Ньургунунн”							
	Т.Е.Сметанин. “Лоокуут уонна Ньургунунн”							
34	Сыллаабы хатылааһын Норуот тылынан уус-уран айымньыта	Төрөөбүт тыл өй- санаа, билии-көрүү сайдытыгар оруолун өйдөөһүн.	Сыл устата үөрэппит, аахпыт билиини чинэтии	Литература үс көрүнүн, сүрүн жанрдарын арааран билэр	1			
35	Сыллаабы хатылааһын Норуот тылынан уус-уран айымньыта	Төрөөбүт тыл өй- санаа, билии-көрүү сайдытыгар оруолун өйдөөһүн.	Сыл устата үөрэппит, аахпыт билиини чинэтии	Литература үс көрүнүн, сүрүн жанрдарын арааран билэр	1			

8-с кылааска саха тылын уонна литературатын үөрэтии сыллаабы былаанын барыла

Туттуллар үөрэх кинигэтэ: Саха тыла, 8 кылаас / ааптардар: И.П. Винокуров, Г.И. Гурьев, Л.Е.Манчурина Г.Г.Филиппов, Н.А.Ефремова, М.Е.Исакова / - Дьокуускай: НКИ «Бичик», 2016 с.

Үөрэх бырагыраамата: Саха Өрөспүүбүлүкэтин Үөрэбин министиэристибэтэ биһирээбитэ / ааптардар Г.Г.Филиппов, Г.И.Гурьев/- Дьокуускай:НКИ “Бичик”,2016 с.

Туттуллар үөрэх кинигэтэ: Төрөөбүт литература / ааптардар: М.Т.Гоголева, Г.А.Захарова, М.В.Осипова. / -Дьокуускай : НИК «Бичик», 2017

Үөрэх бырагыраамата: Саха Өрөспүүбүлүкэтин Үөрэбин министиэристибэтэ биһирээбитэ / ааптардар Е.М.Поликарпова уо.д.а/- Дьокуускай:НИК “Бичик”,2017 с.

№	Уруок тиэмэтэ	Үөрэх дэгиттэр дьайыылара (УУД)			Чааһа	Чыыһы лата (былаан)	Чыыһы лата (ыытылыбыта)
		Тус санааны, сыһыаны сайыннарар үөрүйэх (личностные УУД)	Үөрэх сатабылларын сайыннарар үөрүйэх (метапредметные УУД)	Тустаах үөрэх предметин үөрэтэр үөрүйэх (предметные УУД)			
	Төрөөбүт тыл – омул сайдар төрүтэ						
1	Саха тылын устуоруйата. Саха тылын үөрэтэр наука салаалара Саха тылын биллиилээх чинчиһиттэрэ. Истиилистикэ	Төрөөбүт тыл историятын билии, ытыктабылы иитии.	Төрөөбүт тылыгар тугу билэрин-билбэтин, тугу ситэри үөрэтиэхтээгин арааран өйдүүр.	Санаатын сааһылаан саһарар уонна суруйар	1		

		Төрөөбүт тыл – иитиллэр, үөрэнэр, сайдар тыл	Бииргэ тапсан үлэлиир, быһаарсар, сөптөөхтүк салайынар				
	Судургу этии. Тыл култуурата (Судургу этии. Тыл култуурата)						
2	Этии өйдөбүлэ, тиибин арааһа, сурук бэлиэтэ Ыйытар этии арааһа.	Сахалыы этии өйдөбүлүн быһаарар, сурук бэлиэтин туруорар.	Этии өйдөбүлүн, этии тиибин арааһын сөпкө быһаарар, сурук бэлиэтин туруорар	Тыл суолтатын билиини кэнэтии.	1		
3	Ситимнээх сана. Кэпсэтии истиилин уратыта. Сахалыы кэпсэтии сиэрэ.	Сорудах быһыытынэтии тиибин уларытар			1		
	Этии чилиэнэ						
4	Этии туттаах чилиэнэ. Туһаан Кэпсиирэ	Сизэр-майгы сыаннастарын өйдөөһүн. Төрөөбүт тыл норуоту сомоҕолуур тыл.	Этии өйдөбүлүн билэн, нуучча тылын кытары ситимнээһин, тэннээһин	Этии өйдөбүлүн билэн, туттуллар уратытын билэр, сыһыарыы көмөтүнэн үөскэтэр Санарар санаҕа сөпкө туттар	1		
5	Туһааннаах, кэпсиирэлээх этиигэ тириэ туруута. Этии ойбоҕос чилиэнэ.	Сахалыы кэпсэтии сиэрин ингэринии	Тылы байытыы. Судургу этии туттаах чилиэннэрин ыйытыытуруоран булар Туттаах чилиэн арааһын, ханнык саңа чааһынан бэриллитин быһаарар. Туһаан уонна кэпсиирэ		1		

			икки ардыгар тириэ турар түбэлтэтин быһаарар				
	Этиигэ тыл бэрээдэгэ						
6	Сахалыы этиигэ тыл олохсуйбут бэрээдэгэ. Нуучча тылын сабыдыалынан этиигэ тыл бэрээдэгин кэһии	Сахалыы кэпсэтии сиэрин ингэринии Сизэр-майгы сыаннастарын, араас өрүттэрин быһаарар тыллары билии	Этиигэ тыл бэрээдэгиттэн этии исхоһооно уларыырынараарар өйдүүр Этиигэ тыл бэрээдэгин тутуһар. Тыл төттөрү бэрээдэгин суолтатын быһаарар	Туттуллар уратытын билэр, сыһыарыы көмөтүнэн үөскэтэр Санарар санаҕа, сурукка сөпкө туттар. Сыһыаны булан көрөр, көннөрөр.	1		
	Этии биир уустаах чилиэнэ						
7	Этии биир уустаах чилиэнин өйдөбүлэ. Этии биир уустаах чилиэнигэр сурук бэлиэтэ.	Төрөөбүт тыл – иитиллэр, үөрэнэр, сайдар тыл Туттуллубат буолбут тыл саппааһын байытыы	Этии биир уустаах чилиэнин уратыта, этиигэ туттуллуута Этииттэн биир уустаах чилиэни уонна түмэр тылы булар,сурукбэлиэтин табатуруорар.	Саха тылыгар этии ойоҕос чилиэнэ туттуллар уратытын билэр	1		
8	Биир уустаах чилиэни түмэр тыл			Тылы сөпкө туттуу, алҕаһы булан көннөрүү, бэйэ билиитин сыаналааһын, тургутунуу.	1		
9	Ситимнээх сана. Пубулуустука истиилэ.			1			
	Кыбытык кэрчиктэр						

10	Кыбытык кэрчик. Туһулуу.	Төрөөбүт тылы билии суолтатын өйдөөһүн. Тыл баайын хангаты, тылдытынан сатаан үлэлиир	Тылы сөпкө туттуу, алҕаһы булан көннөрүнүү, бэйэ билиитин сыаналааһын, тургутунуу	Этиигэ, тиэкискэ кыбытык тылы, кыбытык тылы этиини араарар, сурук бэлиэтин быһаарар, сопко туруорар Кыбытык тыллаах, кыбытык кэрчиктээх этиини тоһоостоох кэмнэ сатаан туһанар	1		
11	Ситимнээх сана. Кыбытык тыл истиилистикэли уратыта				1		
	Туора киһи саҕата						
12	Туора киһи саҕатын өйдөбүлэ, арааһа.	Төрөөбүт тылынан холкутук этиилэри онорор, ситимниир ньымалары чуолкайдьыр	Туора киһи саҕата (сирэй саңа, ойоҕос саңа)туттуллуутун уратыта, сурук бэлиэтэ. Этиилэри онорору сатыыр, атын оҕо онорбутун болҕойон истэр, ылынар	Интонациялаан ааҕар, урук бэлиэтигэр болҕомтотун уураар.	1		
13	Ойоҕос сана өйдөбүлэ				1		
14	Ситимнээх сана. Билим (наука) истиилэ				1		
15	Ситимнээх сана. Хонтуруолунай үлэ.	Тылдытынан үлэлири билэр	Үөрэппит бары сана чаастарын хатылааһын Таба суруйууга үлэ	Саҕа чаастарыгар билиини тургутуу, этиини сатаан ырытыы Үлэ сыалын-соругун өйдүүр	1		
16	Дьыктаан				1		

			Сыал- сорук туруорунан, ылбыт билиини чингэтии, олохсутуу			
17	Норуот өркөн өйө, ытык тыла Тойук өйдөбүлэ. Миф өйдөбүлэ. Мифологической уобарастар	Тойук омук култууратын, ингэринэргэ көмөлөһөрүн өйдөөһүн	Ырыатааҕар уһун, эпическэй далааһыннаах. Толоруллуута олонхоҕо маарыннырын өйдүүр,	Туох сыаллаах-соруктаах сангарарын, ааҕарын дьон өйүгэр тийимтиэтик тиэрдии, санарыы тэтимин сөпкө талар	1	
18	Олонхо өйдөбүлэ Н.П.Бурнашев. Кыыс Дэбилийэ Шокшыл Мерген (алтай эпоха)	Төрөөбүт тыл омук култууратын, сиэрин-туомун ингэринэргэ көмөлөһөрүн өйдөөһүн Норуот айымньыта көлүөнэттэн көлүөнэҕэ бэриллэр нэһилиэстибэ буоларын өйдөөһүн	Норуот айымньытын саамай улахан көрүнүн олонхо уратытын араарар, эргэрбит тыл суолтатын тылдытынан. Олонхо уус-уран тыла, ойуулуур-дьүһүннүүр ньыматын арааһа.	Норуот айымньытын арааһын араарар Айымньыга көстөр кэм уратытын быһаарар, эргэрбит тыл суолтатын тылдытынан быһаарар .Айымньы тылын-өһүн туттан сиһилии, быһа тардан кэпсиир дьобуру сайыннарыы.	1	
	Уус-уран литература Өй-сүрэх мөккүөрэ					

19	А.Е.Кулаковскай- Өксөкүлээх Өлөксөй - айар тыл аҕата	Төрөөбүт тыл өй- санаа, билии-көрүү сайддытыгар оруолун өйдөөһүн.	Кини араас хаачыстыбатын билиини кэнэтии, тылдытынан үлэлээһин. Дьону кытта бииргэ алтыһан үөрэнэр, үлэлиир араас ньыманы баһылаабыт	Сахалыы хоһоон уратытын билэр. Ураты стили, тылы-өһү туттуу. Хоһоонно сахатыйбыт нуучча тыллара.	1		
20	А.И.Софронов-Алампа- талааннаах поэт, кэпсээнньит, драматург А.И.Софронов-Алампа “Дьол икки сор икки” хоһоонун сүрүн санаата	Төрөөбүт тыл өй- санаа, билии-көрүү сайддытыгар оруолун өйдөөһүн.	Театр уонна олох ураты эйгэтэ диэн тиэмэҕэ бэйэ санаатын этии, тэннэбили сатаан оноруу. Дьону кытта бииргэ алтыһан үөрэнэр, үлэлиир араас ньыманы баһылаабыт	Ремарка өйдөбүлүн билэр, драматическай айымныы уратытын быһаарар. Драма өйбөбүлэ.	1		
21	А.И.Софронов-Алампа ”Таптал” драматын 1 оонньуута				1		
22	Н.Д.Неустроев – комедия жанрын төрүттээччи Н.Д.Неустроев “Кукаакы кулуба” комедията. Монолог уонна диалог	Төрөөбүт тыл өй- санаа, билии-көрүү сайддытыгар оруолун өйдөөһүн.	Театр уонна олох ураты эйгэтэ диэн тиэмэҕэ бэйэ санаатын этии, тэннэбили сатаан оноруу. Дьону кытта бииргэ алтыһан үөрэнэр, үлэлиир	Ремарка өйдөбүлүн билэр, драматическай айымныы уратытын быһаарар. Комедия өйдөбүлэ.	1		

			араас ньыманы бахылаабыг			
23	П.А.Ойуунускай – сэбиэскэй литератураны төрүттээбит суруйааччы П.А.Ойуунускай “Улуу Куданса” кэпсээнигэр сүрүн уобараһы арыяр ньымалар	Уус-уран айымньы дойдуга бэриниилээх буолуу, айылҕа уонна киһи, норуот туһугар олох өйдөбүллэрин ингэринэргэ көмөлөһөрүн өйдөөһүн.	Уус-уран айымньы геройдара туох уратылаабын, майгыннаһарын тэннээн көрөр. Бииргэ кэпсэтэр кэмнэ бэйэ билиитин сатаан тиэрдэр. Дьону кытта бииргэ алтыһан үөрэнэр, үлэлиир араас ньыманы бахылаабыг	Ааҕар кэмигэр айымньы сүрүн санаатын өйдүүр, сыанабылы биэрэр, тойоннуур.	1	
	Олох эргиэрэ, кыһалҕата					
24	А.А.Иванов-Күндэ - хоһоонньут А.А.Иванов- Күндэ “Кэнэбэски кэскил”	Төрөөбүт дойдуга таптал, бэриниилээх буолуу өйдөбүллэрин салгыы ингэринии	Төрөөбүт тыл барҕа баайын сыаналыыр, тыл кэрэтигэр умсугуйар, этигэн күүһүн, кыабын таба туһанарга дьулуһар	Сахалыы хоһоон уратытын билэр. Хоһоону өйтөн ааҕар	1	
25	Д.К.Сивцев-Суорун Омоллоон”Аанчык” (кэпсээн иһигэр кэпсээн)	Эпическэй айымньы омук култууратын, сиэрин- майгытын ингэринэргэ	Төрөөбүт тыл барҕа баайын сыаналыыр, тыл кэктигэр умсугуйар, этигэн күүһүн, кыабын	Кэпсээн иһигэр кэпсээн уратытын билэр, сыаналыыр.	1	

		көмөлөһөрүн өйдөөһүн. Айымньы суруллубут кэмин, история кэрдис кэмин сыаналыыр, билэр.	таба туһанарга дьулуһар. Саастыылаахтарын кытары бодоруһан үлэлиир, санаатын суругунан уонна тылынан ситимнээн этэр.				
	Кэм-кэрдии, киһи, норуот						
26	Т. Сметанин “Егор Чээрин айымньыга саха саллаатын дьылгата”	Айымньы суруллубут кэмин, история кэрдис кэмин сыаналыыр, билэр.	Уус-уран айымньы геройдара туох уратылаабын, майгыннаһарын тэннээн көрөр.	Аахпыт тиэкиһин сүрүн ис хоһоонугар тус сыанабылын сатаан этэр.	1		
27	Н.Г.Золотарев-Николай Якутскай”Көмүстээх үрүйэ” сэхэнигэр кыра омук дьылгата	Төрөөбүт тыл өй-санаа, билии-көрүү сайдыытыгар оруолун өйдөөһүн.	Уус-уран айымньы тематын, сүрүн санаатын, тутулун, геройдара туох уратылаабын, майгыннаһарын тэннээн көрөр, сыаналыыр, өйтөн суруйар. Дьону кытта бииргэ алтыһан үөрэнэр, үлэлиир араас ньыманы баһылаабыт	Сэхэн өйдөбүлэ. Литературнай герой мэтириэтин айымньыттан булан көрөр, ис уонна тас мэтириэт диэни арааран билэр.	1		
	Сүрэх тылынан						

28	Н.А.Габышев “Төрөөбүт буор” кэпсээнэ уонна Чурапчы алдьархайа	Икки атах торообут дойдутун харыстыырыгар, таптыырыгар, сыаналыырыгар уорэтэр	Кэпсээни ойдуургэ, торообут дойдуга таптал угутугар, тыл баайын, дирин ис хобоонноох буоларын ойдообун	Туох сыаллаах-соруктаах санарарын, аагарын дьон ойугэр тийимтиэтик тиэрдии	1		
29	“Саха суруйааччыларын айымньыларыгар төрөөбүт дойдуга тапталы хоһуйуу” Баал Хабырыыс “Ньургуһуннар”, И.Е.Федосеев-Доосо “Сардаана” М.Д.Ефимов “Таптаа” хоһооно	Хобоон айылга тыыннаагын кордорор орутун уорэтэр, айылганы тыыннаагымсытыы, харыстаабын, сыаналаабын	Хобоонно тыыннаагымсытыы, ойуулаабын оруолун ойдообун	Хобоон уратытын тэннээн корор. Хобоон айарга холонуу, ойтон аагыы.	1		
	Өй ууһун күүһэ						
30	Г.С. Угаров “Баһырбас” кэпсээн фантастиката	Суруйааччы ологун билсии	Фантаст жанры олоххо баардык онорон кордорор суруйааччынан литер тардыыыны уоскэтии	Кэпсээн фантаст айымньыны суруйар суруйааччыны ойдообун	1		
	Үтүө-мөкү эргиирэ						
31	Е.Н.Неймохов “Сайсары күөлгэ түбэлтэ” Детектив жанра	Биирдэ бэриллэр ологу сыаналыырга харыстыырга, бэйэ-бэйэгэ сыбыан утуо орутун арыйарга	Драманы ааган, дьон-норуот ааспыт кэмнэ ологун, сэрии тугэнин ойугэр-санаатыгар инэрэн ологу араас ортунэн корорго, сыаналыырга	Айымьыны ааган тыл этигэн кууьун ойдуур. Дэтэктибинэй литература жанр	1		

			айымньыны интэриэстээхтик аагарга, кэпсээни истэргэ уорэтэр	быыытынан уратытын араарар			
32	А.Е.Варламова-Айысхаана “Үргүөрдээх кэм үнүгэстэрэ” романыгар аныгы олох үргүөрдэрэ	Роман нонуо аныгы ологу сырдатыыны ойдообун	Аныгы кэм, олох араас орутун ырытан коруу, торообут тылы таптыырга уорэтии	Роман ааган, тыл – ос сайдыыта, уу-уран тылы ойдообунэ. Айымньы тула моккууу, ырытыы, аагар дьогуру сайыннары	1		
	Мин дойдум-Саха сирэ						
33	И.М.Гоголев “Сахам сирэ”бараксан”, “ Хомус” В.Н.Потапова “Ураты киһи буолуохпун”, “Мин дойдум-Сахам сирэ диэммин” Н.И.Харлампыева “Саха бэлэхтиир чороону”	Хобоон ааган, торообут дойду, кини кэрэтин айылгатын чугастык ылынарыгар уорэтии. Уол ого айылга огото буолуутун биллэрии	Саха сири кэрэтин хобуйан, торообут сири- уоту ытыктыырга, оро тутарга, уол ого торообут тылын, дойдутун сыаналыырын оро тутуутун тобулуу	Аагааччыга истин иэйии уьуктан, хобоон интэнэссийэтин тутуьан, ойтон аагы	1		
	Сыллаабы хатылааһын						
34	Сыллаабы хатылааһын	Уус – уран тыл сатабылын сайыннарыы, норуотунан киэн туттууну, тыл кууьун ойдообун, бараммат баайын согуу- махтайыы	Норуот тылын-оьун, култууратын, сиэрин- туомунт оро тутууну, салгыыр санааны киллэрии, ырытыы, санаа атастаабыы	Уол ого кутун уьугуннаран, норуот оркон-ойун, уолан буппэт уус тылын-оьун тула сьэьэргэьэн, кини суппэт, буппэт кэрэтин ырытар, толкуйдуур, ой улэтин кууркэтэр	2		
35	Норуот тылынан уус-уран айымньыта						

9-с кылааска саха тылын уонна литературатын үөрэтии сыллааҕы былаанын барыла

Туттуллар үөрэх кинигэтэ: Саха тыла, 9 кылаас / ааптардар: И.П. Винокуров, Г.И. Гурьев, А.К.Прокопьева, Г.Г.Филиппов, А.М.Попова М. / -
Дьокуускай: НКИ «Бичик», 2016 с.

Үөрэх бырагыраамата: Саха Өрөспүүбүлүкэтин Үөрэҕин министиэристибэтэ биһирээбитэ / ааптардар Г.Г.Филиппов, Г.И.Гурьев/-
Дьокуускай:НКИ “Бичик”,2016 с.

Туттуллар үөрэх кинигэтэ: Төрөөбүт литература / ааптардар: Е.М.Поликарпова, Н.Г.Никитина,Н.И.Филиппова, В.Р.Шишигина / -
Дьокуускай : НКИ «Бичик», 2016 с.

Үөрэх бырагыраамата: Саха Өрөспүүбүлүкэтин Үөрэҕин министиэристибэтэ биһирээбитэ / ааптардар Е.М.Поликарпова уо.д.а/-
Дьокуускай:НКИ “Бичик”,2017 с.

№	Уруок тиэмэтэ	Үөрэх дэгиттэр дьайыылара (УУД)			Чаа ha	Чыыһы лата (былаан)	Чыыһы лата (ыытыл лыбыта
		Тус санааны, сыһыаны сайыннарар үөрүүх (личностные УУД	Үөрэх сатабылларын сайыннарар үөрүүх (метапредметные УУД)	Тустаах үөрэх предметин үөрэтэр үөрүүх (предметные УУД)			
1	Төрөөбүт тыл туһунан тойонноохун	Төрөөбүт тыл историятын билии, ытыктабылы иитии.	Төрөөбүт тылыгар тугу билэрин-билбэтин, тугу ситэри үөрэтиэхтээҕин арааран өйдүүр.	Санаатын сааһылаан санарар уонна суруйар	1		
	Холбуу этии						

2	Холбуу этии өйдөбүлэ.	Холбуу этии өйдөбүлүн быһаарар. Судургу уонна холбуу этиини быһаарар, сурук бэлиэтин туруорар.	Суругунан уонна тылынан тизкси арааран өйдүүр.	Тэҥнэ холбоммут уонна баһылатыылаах холбуу этиилэр уратыларын быһаарар. Этиилэри сатаан этии чилиэнинэн ырытар.	1		
3	Ситимнээх сана.Тылынан уус – уран уонна суругунан уус – уран тизкис туспатыыыылара.	Сахалыы кэпсэтии сизэрин ингэринии Сизэр-майгы сыаннастарын, араас өрүттэрин быһаарар тыллары билии	Суругунан уонна тылынан тизкси арааран өйдүүр.		1		
4	Тизкис саанырдара.		Тизкис сииһилиир ньыматын араас көрүнгүн (сэһэргээһин, ойуулааһын, тойоннооһун) уонна кэпсэтии сизэрин араас көрүнгүн сатаан туттар. Бииргэ үлэлири былаанныыр, ырытыыга, кэпсэтиигэ кыттыһар	Бэниэттикэлии ырытыыга аһаҕас дорҕоон, бүтэй дорҕоон наарданыытын таблицатын, лиэкстикэлии ырытыы онкулун билэр. Саҥа чаастарын арааһын, ырытыы халыыбын билэр. Судургу этии тийбин быһаарар, этии чилиэнинэн ырытар.	1		
5	Тизкис сүрүн санаатын арыйар ньыма арааһа.				1		
6	Айымньыга эһиигирэп суолтата.	Сахалыы кэпсэтии сизэрин ингэринии Сизэр-майгы сыаннастарын, араас	Тизкис сииһилиир ньыматын араас көрүнгүн (сэһэргээһин, ойуулааһын,		1		
7	Дьыала истиилин тизкиһэ.				1		

8	Тизкискэ этии ситимин көрүнгэ.	өрүттэрин быһаарар тыллары билии	тойонноохун) уонна кэпсэтии сиэрин араас көрүнгүн сатаан туттар. Бииргэ үлэлири былаанныыр, ырытыыга, кэпсэтиигэ кыттыһар	Судургу этиигэ хас тыл ситимэ баарын булар, арааһын ыйар. Баһылыыр ситим арааһын быһаарар.	1				
9	Пубулуустука уонна уус – уран тизкиһи ырытыы.				1				
10	Этиини ситимниир ньыма арааһа.				1				
11	Тизкис чааһа. Апсаас тутула, үллэһиллиитэ.	Төрөөбүт сахабыт тыла кэрэтинэн, тылын баайынан, эгэлгэ уратытынан киэн туттар. Төрөөбүт тылы билии суолтатын өйдөөһүн. Тыл баайын хангатыы, тылдытынан сатаан үлэлиир.	Таблица көмөтүнэн үөрэппит саха тылын салааларын: бэниэтикэ, морполуогуйа, сиинтэксис, лиэксикэ ырытыыларын сатаан онорор, бииргэ үөрэнэр табаарыстарын кытта ылбыт билиитин үллэстэр. Биир састааптаах этиини истиил ирдэбилигэр дьуорэлээн туттар. Биирдиилээн уонна бөлөбүнэн үлэбэ кыттыһыы, бэйэ санаатын ырытыы						
12	Тизкис тыла – өһө, тизкис сиэрэ.						1		
13	Саһа тиибэ. Тизкис сиһилиир ньыматын көрүнгэ.						1		
14	Аахпыттан суруйуу						1		
15	Түмүктүүр хонтуруолунай үлэбэ бэлэмнэнии.						1		

16	Хонтуруолунай үлэ.				1		
	Норуот өркөн өйө, ытык тыла						
17	К.Г.Оросин. Дьулуруйар Ньургун Боотур. Олонхо сирэ-дойдута. Ньургун Боотур Айталы Куону иккини Орто дойдуга олохтууллара.	Төрөөбүт тыл омок култууратын, сиэрин-туомун инэринэргэ көмөлөһөрүн өйдөөһүн. Норуот айымньыта көлүөнэттэн көлүөнэбэ бэриллэр нэһилиэстибэ буоларын сыаналааһын.	Норуот айымньытын саамай улахан көрүнүн олонхо уратытын араарар, эргэрбит тыл суолтатын тылдытынан көрөн быһаарар. Олонхоҕо тэннээһин, омурнааһын, ымпыкчаан – чымпыктаан ойуулааһын, тыыннаабымыстыты туттуллубут холобурдарыгар олобуран, тиэкискэ суолталарын быһаарар үлэни бөлөбүнэн үллэстэн толорон, кылааска иһитиннэри онорор.	Олонхо сири – дойдутун хойуйууну өйгө үөрэтэр. Айымньыга көстөр кэм уратытын быһаарар. Айымньы тылын-өһүн туттан сиһилии, быһа тардан кэпсиир.	1		
18	Дьулуруйар Ньургун Боотур бухатыр буолууга				1		
	Уус – уран литература						
19	Саха уус – уран литературатын төрүттэниитэ. А.Е.Кулаковскай	Айылҕа уонна киһи , кыра уонна улахан омок сыһыаннара, сэрии алдьархайа,	Төрөөбүт норуот тыынынан тыыннаны, дьылҕатынан дьылҕаланы өйдөбүлү	Сахалыы поэма уратытын билэр. Ураты стили, тылы-өһү туттуу,	1		

	А.Е.Кулаковской. Ойуун түүлэ. Айылҕа алдьаныыта.	бэрэбилиэнньэ, саха норуотун эстэр куттала.	кытта бииргэ үөрэнэр оҕолоргун кытта үллэһин.	поэма уус – уран ньымалара.			
20	А.Е.Кулаковской. Аан дойду омуктара.				1		
21	А.Е.Кулаковской. Ойуун түүлэ. Тыыннаах хаалар суол. Түмүк.				1		
22	А.И.Софронов А.И.Софронов-Алампа. Олох оонньуура.	Баай, дьол туһунан өйдөбүллэр.	Театр уонна олох ураты эйгэтэ диэн тиэмэҕэ бэйэ санаатын этии. Дьол, баай, олох оонньуура тиэмэлэргэ үлээннээхтэргин кытта санаабын атастас.	Ремарка өйдөбүлүн билэр, драматическай айымньы өйдөбүлүн, уратытын быһаарар.	1		
23	А.И.Софронов-Алампа Олох оонньуура.				1		
23	Н.Д.Неустроев Н.Д.Неустроев Балыксыт Былатыан.	Олох киһиэхэ биирдэ бэрриллэр. Олоххо тардыһы күүһэ.	Балыксыт Былатыан хайдах киһи эбитий үлэлээбиккин түмэн, бииргэ үөрэнэр оҕолоргун кытта санаабын үллэһин.	Кэпсээн композициятын уратыта. Суруйааччы уобараһы арыһар ньымаларын быһаар.	1		

24	Н.Д.Неустроев Ыйданга.	Олох киһиэхэ биирдэ бэриллэр. Олоххо тардыһыы күүһэ.			1		
25	Саха литературата 20 үйэбэ П.А.Ойуунускай П.А.Ойуунускай. Кыһыл Ойуун. Кыһыл Ойуун суруллубут остуоруйата.	Айымньыга саҥа олох, баттаммыт норуот туһугар олоруу ытык өйдөбүллэрэ.	Уус-уран айымньы геройдара туох уратылаахтарын, майгыннаһалларын тэннээн көрөр. Бииргэ кэпсэтэр кэмнэ бэйэ билиитин сатаан тиэрдэр. Дьону кытта бииргэ алтыһан үөрэнэр, үлэлиир араас ньыманы баһылаабыт.	Ааһар кэмигэр айымньы сүрүн санаатын өйдүүр, сыанабылы биэрэр, тойоннуур.	1		
26	П.А.Ойуунускай. Кыһыл Ойуун				1		
27	В.М.Новиков В.М.Новиков – Күннүк Урастыырап тылбаас хоһоонноро. Кыһынны суол. Кыһынны киэһэ. Бырастыы, Кавказ.	Хас биирдии киһи төрөөбүт төрүт сирдээх, онтон сир ааттаах – суоллаах ытык өйдөбүлү инэри.	Тылбааһы А.С.Пушкин хоһооннорун кытта тэннээн көрөн кэпсэтиигэ кыттыс.	Хоһооннор тылларын – өстөрүн, ойуулуур – дьүһүннүүр ньымаларын ырытарга холонуу, сыанабылла суруйуу.	1		
28	Н.Е.Мординов – Амма Аччыгыйа. Мотуо	Маҥнайгы, килбик, истин, умнуллубат таптал өйдөбүлэ.	Уус-уран айымньы тематын, сүрүн санаатын, тутулун, геройдара туох уратылааһын,	Кэпсээн өйдөбүлэ. Литературнай герой мэтириэтин айымньыттан булан	1		

			майгыннаһарын тэннээн көрөр, сыаналыыр, өйтөн суруйар. Дьону кытта бииргэ алтыһан үөрэнэр, үлэлиир араас ньыманы баһылаабыт	көрөр, ис уонна тас мэтириэт диэни арааран билэр.			
29	В.С.Яковлев В.С.Яковлев – Далан. Тулаайах оҕо. Өһүллүбэт өһүөн.	Кыргыз үйэтигэр саха сиригэр олорон ааспыт омуктар олохторун – дьаһахтарын, сизэрдэрин – туомнарын билии.	Кыргыз үйэтигэр уонна аныгы кэмнэ дьон олоххо аналлара уонна дьулуурдара тиэмэбэ санаабын биир саастыылаахтаргын кытта үллэһин.	Айымныы тылын – өһүн, ойуулуур – дьүһүннүүр ньыматын быһаарар.	1		
30	В.С.Яковлев – Далан Хааннаах илкээни. Уһуохпун тутан бар.				1		
31	В.С.Яковлев – Далан. Тулаайах оҕо – дьүүллэһии урук.				1		
32	П.Н.Тобуруокап Сана хаар. Тула өттүм тула хаар.	Төрөөбүт сахатын сири ураты бэлиэтэ хаар буоларынан киэн туттуу.	Төрөөбүт тыл барба баайын сыаналыыр, тыл кэккэтигэр умсугуйар, этигэн күүһүн, кыабын таба туһанарга дьулуһар. Саастыылаахтарын кытары бодоруһан үлэлиир, санаатын этэр.	Сөбүлээбит хоһоонун өйгө үөрэтэр.	1		
33	Н.А.Лугинов	Уол оҕонон киэн туттуу. Олоххо киһи	Киһи уонна Олох, Киһи уонна Айылба туһунан	Кэпсээни ааһан, тыл – өс сайдыыта, уус-уран	1		

	Н.А.Лугинов. Суор	анала. Сиэр – майгы, чигэс – суобас, олох – өлүү, кырдык – сымыйа, үтүө - мөкү, амарах - тыйыс сыһыан ытык өйдөбүллэр.	ааптар философскай көрүүлэрин бэйэн тылгынан биир саастыылаахтаргын кытта санаабын үллэһин.	тылы өйдөөһүн. Айымньы тула мөккүһүү, ырытыы, ааҕар дьоһуру сайыннарыы.			
34	Сыллаабы хатылааһын Норуот тылынан уус-уран айымньыта	Уус – уран тыл сатабылын сайыннарыы, норуотунан киэн туттууну, тыл кууьун ойдообун, бараммат баайын согуу-махтайыы	Норуот тылын-оьун, култууратын, сиэрин-туомунт оро тутууну, салгыыр санааны киллэрии, ырытыы, санаа атастааыы	Уол ого кутун уьугуннаран, норуот оркон-ойун, уолан буппэт уус тылын-оьун тула сьэьэргэьэн, кини суппэт, буппэт кэрэтин ырытар, толкуйдуур, ой улэтин кууркэтэр	1		